

Tabelarni pregled programa diplomskoga studija na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu

Fakultet islamskih nauka izvodi diplomski studij za stjecanje stepena **mastera teologije**.

+ Ukupno: 60 ECTS

TEOLOŠKI SMJER					
	1. semestar	ECTS		2. semestar	ECTS
1.	Savremene teme iz oblasti tumačenja Kur'ana	6	1.	Metode istraživanja	5
2.	Savremene hadiske studije	6	2.	Akademsko pisanje	5
3.	Islam i savremeni svijet	6	3.	Izborni metodološki modul	5
4.	Savremene fikhske studije/Šerijat u savremenm društvima	6	4.	Diplomski rad	15
5.	Savremeno stanje i perspektive islamske kulture	6			

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET ISLAMSKIH NAUKA U SARAJEVU

NASTAVNI PLAN I PROGRAMA II CIKLUSA (DIPLOMSKOG) STUDIJA
TEOLOŠKI SMJER

Juni 2013

Studij teologije ili religije ima svoju nesumnjivu punovažnost u zapadnoevropskoj, a samim time i našoj obrazovnoj i kulturnoj tradiciji. Zbog svoje univerzalnosti, religija je suštinska karakteristika čovjekova bića i kao takva ona je ugrađena u sve velike svjetske osobito u modernu zapadno-evropsku civilizaciju, religijske studije i danas imaju posebnu važnost u vremenima sveopće globalizacije i (duboke duhovne, moralne i intelektualne krize suvremenog svijeta) specijalizacije znanja i vještina.

Ovim diplomski programom Fakultet želi uvesti studente u samostalno i kritičko promišljanje brojnih izazova koje moderna civilizacija postavlja pred religiju i religijske znanosti (savremeni pravci tumačenja Kur'ana, Tradicije, Šerijata, Teologije) i *vice versa*, otvoriti ih za veliki broj krupnih tema vezanih za živo i konkretno razumijevanje i odgovorno življenje religije (islama) u današnjem svijetu, kao što su pitanja iz oblasti genetičkoga odnosno političkoga inženjeringa, pitanja radne etike i ekonomskoga poslovanja, religije i nacije, religije i politike, religije i države, religije i religijskoga zakona u pluralnim i složenim građanskim društvima, pitanje religioznih manjina, religije i ljudskih prava itd., zatim, omogućiti im da pomoću najnovijih postignuća iz oblasti moderne psihologije i pedagogije svoje spoznaje i istraživačke rezultate lakše i efikasnije prenesu današnjim generacijama mladih ljudi duboko promijenjenog duhovnog i vjerskoga senzibiliteta i da se na taj način uspješnije uključe u procese osuvremenjivanja islamskih i uopće odgojno-obrazovnih institucija; osposobiti ih za kompetentni dijalog s osobama različitih ideoloških, religijskih i kulturnih tradicija i, napokon, uvesti ih u najnovija znanstvena istraživanja i relevantnu literaturu u području savremenih islamskih studija te pripremiti ih za samostalni naučno-istraživački rad.

MODULI

Modul: *Savremene teme iz oblasti tumačenja Kur'ana*
Godina: V
Semestar: IX
Smjer: Teološki
Sati: 2 + 1
ECTS: 6
Status: Obavezni modul
Nastavnik: Prof. dr Enes Karić, prof. dr. Džemal Latić, prof. dr. Mehmed Kico,
doc. dr. Almir Fatić, doc. dr. Dževad Šošić

Sadržaj modula: Kolegij se realizira izlaganjem tema iz najnovijih savremenih tumačenja Kur'ana koja su izvršila veliki utjecaj na brojne intelektualne krugove diljem islamskog svijeta i na Zapadu. Ovaj kolegij se bavi novim netradicionalnim izlaganjima, tumačenjima i tematiziranjima Kur'ana; kolegij će pokazati utjecaje koji su zapadne književne, sociološke, filozofske, gnoseološke i scijentističke teorije izvršila na muslimanske proučavatelje Kur'ana.

Ciljevi modula: Upoznati studente o protagonistima savremenih tumačenja Kur'ana, njihovim djelima, intelektualnoj atmosferi te debatama koje su se pojavile na području tumačenja Kur'ana u XX stoljeću.

Oblik nastave: 2 sata predavanja tokom 15 sedmica

Obaveze studenata: Uredno pohađanje nastave, pisanje eseja, učestvovanje u debatama i polaganje ispita.

Način ocjenjivanja i rezultati: Esej čini 20%, test 30%, a završni ispit 50% konačne ocjene.

Plan modula po sedmicama:

1. sedmica – Tradicija obnoviteljskog tefsira u Egiptu u 20. stoljeću

Od prodora Napoleonovih trupa 1789. godine u Egipat dolazi do preispitivanja muslimanskih intelektualaca o društvenoj ulozi tumačenja Kur'ana (tefsira). Tokom cijeloga XIX stoljeća krugovi vezani za tadašnje tradicionalne obrazovne centre u Egiptu domišljaju teoriju "tumačenja društvenih fenomena svoga vremena". Javljaju se obnoviteljski, reformatorski, nacionalistički, fundamentalistički, prosvjetiteljski... projekti, programi, ideje, mišljenja... Cilj ove teme je predstavljanje ovih napora na planu tumačenja Kur'ana.

2. sedmica – Tumačenje Kur'ana u muslimanskim zemljama kolonizirane Azije (20 st.)

Od poznog XVIII stoljeća tradicionalni muslimanski svijet i tradicionalne zemlje islama postupno potpadaju pod vlast evropskih kolonijalnih sila. Muslimanski intelektualci, književnici, komentatori Kur'ana i ideolozi različitih opredjeljenja, u traženju odgovora na novonastalo stanje okupiranosti i potčinjenosti, domislili su mnogolike islamske i muslimanske teorije, te programe namijenjene za praktičnu primjenu, u cilju oslobađanja muslimanskih naroda od kolonijalne vlasti. Cilj teme je da predstavi duhovno raspoloženja vremena, te ličnosti, kao i praktični učinak njihovih obnoviteljskih, reformatorskih i drugih programa, ideja i mišljenja u tumačenju Kur'ana (tefsiru).

3. sedmica - Tefsirska obnova i pitanje društvene uloge žene;

Pod utjecajem kolonijalne vladavine, s jedne strane, i neefikasnosti tradicionalnih muslimanskih institucija, s druge strane, javlja se u specifična forma unutar savremenog tefsira – *tahriru l-mar'ah* (emancipacija žene). Protagonisti ovog tefsira (Kasim Amin, Nabawiyah Musa i dr.) posežu za kur'anskim ajetima o ženama i daju im tumačenja kojima naglašavaju društvenu ulogu žene, te nastoje protumačiti "prvo doba" islama kao doba oslobađanja žene. Islam je u ovoj vrsti tefsira protumačen unutar jedne specifične "islamske teologije oslobođenja". Cilj ove teme je predstavljanje protagonista ove specifične forme savremenog tefsira i njihovih komentatorskih pogleda.

4. sedmica - Pojava politički angažiranog tefsira – Ali Abdurrazik, Sayyid Qutb...;

Krizom Hilafeta i slabljenjem Osmanske imperije (XIX st.) dolazi do objavljivanja mnoštva rasprava o tome da li Kur'an njeđri društvenu, državnu ili imperijalnu teoriju u nekom zgotovljenom obliku. Ključno djelo koje se pojavljuje 1925. godine je djelo pod naslovom *Islam wa usulu l-hukm* Alija Abdurrazika. Mislioci su se i prije pojave ove knjige polarizirali unutar dviju mislećih struja. Prva je tvrdila da Kur'an nudi vjerska i moralna učenja, a da je društveno

uređenje posljedica idžtihada, dok je druga tvrdila suprotno. Cilj ove teme je predstavljanje ovih komentatorskih pogleda.

5. sedmica - Književni tefsir: Huli, Halefullah, Nasr Hamid Ebu Zejd...;

U Egiptu se u prvoj polovini XX stoljeća javlja pokret u tumačenju Kur'ana koji je, metodološki, promovirao sveučilišne programe proučavanja Kur'ana i jezika i diskursa Kur'ana, ali s ciljem saznavanja šta je ta Knjiga značila u VII stoljeću po Isa a.s., to jest *šta je Kur'an jezikom, govorom, diskursom značio* u doba svoje objave (*zemenu t-tenzil*). Ovu školu u savremenom tefsiru naročito je promovirao Emin el-Huli, koji je bio profesor na Kairskom univerzitetu, također, bio je saradnik književnika Tahe Husejna. Emin el-Huli, po naučničkom opredjeljenju jezikoslovac, napisao je djelo *Menahidžu t-tedždid fi t-tefsir* ili *Programi/metodi obnove u tefsiru*. Ova škola je svojim egzegetskim metodama naišla na veliki odjek ne samo u arapskom svijetu, a njeni sljedbenici i protagonisti (Halefullah, Nasr Hamid Ebu Zejd i dr.) su napisali vrijedna djela. Cilj teme je predstavljanje ovog savremenog jezikoslovnog trenda u tumačenju Kur'ana.

6. sedmica - Savremeni pristupi kiraetu;

Temat će rasvijetliti najaktuelnija pitanja s područja učenja Kur'ana, kako kod nas, tako i u svijetu. Neka od tih pitanja u vezi su s finesama realizacije pojedinih tedžvidskih pravila, neka se odnose na novija šeriatsko-pravna rješenja (fetve) o učenju Kur'ana, neka su usmjerena na znanstvene referate sa međunarodnih konferencija o izučavanju Kur'ana najeminentnijih kiraetskih stručnjaka, a neka su, pak, u doticaju sa pravopisnom i tefsirskom problematikom kiraeta. Temat će, dakle, pružiti opći uvid u savremene trendove izučavanja tedžvida i kiraeta.

7. sedmica – Kriza jezičke svijesti i stagniranje tumačenja Kur'ana u okrilju arapskog jezika

Počevši od vremena „opadanja sjaja“ materijalne moći baštinika, arapski jezik je izlagan različitim nasrtajima kroz koje je ugrožavana jezička svijest Arapa. Posljedično, savremeni baštinici arapskog jezika o zaslugama svojih predaka saznaju iz prijevoda njihove baštine na evropske jezike. Ne samo u modernim „uvezenim“, već i u temeljni islamskim naukama, Arapi sada metodologiju istraživanja uče od potomaka onih koji su učili od srednjevjekovnih Arapa. Ni razvoj temeljnih islamskih nauka, a s njima i tefsirke, na modernim metodološkim osnovama, nije moglo zaobići zdušno podupiranje iz centara razvijanih u dijaspori, u kojoj, pored Arapa, istaknutu ulogu imaju Pakistanci, Iranci, Malezijci i konvertiti.

8. sedmica - Pojava naučnog tumačenja Kur'ana: kontekst, teme, akteri;

Kolonijalna uprava u tradicionalnim muslimanskim zemljama donijela je i koncepte "napretka", "progresna", "prosvjetiteljstva", "naučnog duha". Značajan broj muslimanskih angažiranih mislilaca pristao je na te koncepte i posmatrao evropsku i zapadnu civilizaciju kao progresivnu i naprednu. Za tu svoju intelektualnu poziciju uporište su potražili i u tzv. naučnom tumačenju Kur'ana (*et-tefsir el-'ilmi*) te se pojavila čitava plejada muslimanskih mislilaca koji su "bliže ili dalje" toj vrsti tumačenja Kur'ana. Cilj teme je da se predstavi kontekst u kome se javlja naučno tumačenje Kur'ana, teme tog tumačenja i njegovi istaknuti akteri.

9. sedmica - Savremeni ši'ijjski tefsir;

Islamska revolucija u Iranu (1979) po sebi je bila (i u svijetu je označila) događaj koji je doveo do preispitivanja učinaka i stanja u muslimanskoj savremenosti, pa i u savremenim tumačenjima Kur'ana. U savremenom tefsiru je savremeni ši'ijjski tefsir nakon Islamske revolucije u Iranu zauzeo posebno mjesto ne samo po tome što je metodološki *novum*, već i po širini tematiziranja Kur'ana u kontekstu iranske (revolucionarne) savremenosti. Cilj ovoga temata je detektiranje tema, ličnosti, djela, sveučilišta, institucija, časopisa... koji promoviraju angažirani revolucionarni ši'ijjski tefsir u Iranu, u ši'ijjskom svijetu i izvan njega.

10. sedmica - Tefsirske studije muslimana na Zapadu (20. stoljeće);

Tokom XX stoljeća se izvan tradicionalnih zemalja islama, i tradicionalnih islamskih učilišta, formirao svojevrsni pokret tumačenja Kur'ana i islama sa specifičnom zadaćom da se njihova poruka protumači i ponudi sredstvima i stilovima akademizma i u diskursu razumljivom Zapadu i zapadnoj univerzitetskoj naukovnoj metodologiji. Cilj ove teme je predstavljanje muslimanskih autora koji žive i djeluju na Zapadu i njihovih djela o Kur'anu i metodama njegovog tumačenja.

11. sedmica - Tefsirske studije nemuslimana na Zapadu;

Veliki broj objektivnih zapadnih proučavatelja islama napisao je brojna, sada po važnosti i učinku – klasična – djela iz područja povijesti Kur'ana, rječnika Kur'ana, simbolike njegova diskursa, uloge u islamskoj kulturi i civilizaciji. Cilj ove teme je predstavljanje nemuslimanskih zapadnih ličnosti i njihovih djela o Kur'anu, kao i djela o islamu, urađenih u svrhu punovažnog predstavljanja Kur'ana i islama zapadnoj akademskoj i intelektualnoj javnosti, kao i predstavljanje velikog broja prijevoda Kur'ana na zapadne jezike.

12. sedmica - Pojava tefsirskog historicizma (historicistička tumačenja Kur'ana);

Škola Emina Hulija dala je veliki doprinos zadatku ponovnog otkrivanja značenja Kur'ana onako kako se on razumjeva u Poslanikovo, a.s, vrijeme i gledajući na Kur'an kao na književni Tekst koji se mora interpretirati, kao i svaku drugo književno djelo, u svom historijskom kontekstu.

Budući da je krajem pedesetih godina XX. stoljeća grupa učenjaka (Daud Rehbar, Fazlur Rahman, Muhammed Arkoun...) došla do uvjerenja da je kur'anski Tekst povezan sa historijom na jedan mnogo obuhvatniji način, ova činjenica nužno je zahtijevala fundamentalne promjene tefsirskih (egzegetskih) metoda. Cilj ove teme je predstavljanje glavnih protagonista tefsirskog historicizma u XX stoljeću.

13. sedmica - Tematska tumačenja Kur'ana;

U novije vrijeme (od sredine XX. stoljeća) iznova je oživljen je još jedan metod tumačenja Kur'ana – tematski metod (*tefsir mevdu'i*). Sastoji se u tome da se na jednom mjestu proučavaju svi ajeti Kur'ana koje objedinjava ista tema. Nastao je i kao reakcija na tradicionalno tumačenje Kur'ana. U tematskom pristupu u ne komentira se riječ za riječ (kao u tradicionalnim tefsirima) već se pažnja fokusira na ključne pojmove. Cilj ove teme je da se predstave vrste tematskog tefsira, koncepcije povezane sa ovim načinom tumačenja Kur'ana te glavni autori ove vrste tefsira u XX stoljeću.

14. sedmica - Prevođenje Kur'ana kao tumačenje Kur'ana (19. i 20. stoljeće).

Sa dolaskom modernog doba i prodorom kolonijalne uprave u tradicionalne muslimanske zemlje dolazi do velikog broja misionarskih prijevoda Kur'ana (u prvo vrijeme), a kasnije i do velikog broja prijevoda Kur'ana na evropske i svjetske jezike. Cilj ove teme je pružiti glavne informacije o tim prijevodima te na temelju predgovora napisanim za tē prijevode ponuditi svojevrsnu teoriju prevođenja kao teoriju tumačenja Kur'ana u XX stoljeću.

15. Sedmica – Pismena provjera znanja (test)

Literatura

Obavezna:

- Enes Karić (priređio), *Kur'an u savremenom dobu, I – II*, izd. BKC i El-Kalem, Sarajevo, 2000.
- Enes Karić (priređio), *Tumačenje Kur'ana i ideologije XX stoljeća*, izd. Bemust, Sarajevo, 2002.
- Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, prev. Enes Karić, izd. El-Kalem, Sarajevo, 2012.
- Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana*, prev. Hilmo Ćerimović, El-Kalem, Sarajevo, 2004. god.
- Annemarie Schimmel, *Džibrilovo krilo*, prev. Enes Karić, izd. El-Kalem, Sarajevo, 2013.
- S.H. Nasr, *Srce islama*, prev. Enes Karić, Rešid Hafizović i Nevad Kahteran, 2002.

Modul: *Savremene hadiske studije*
Godina: V
Semestar: IX
Smjer: Teološki
Sati: 2 + 1
ECTS: 6
Status: Obavezni modul
Nastavnik: Prof. dr. Zuhdija Hasanović

Sadržaj modula: Modul se bavi savremenim trendovima u tumačenju sunneta. Opća politička, društvena, ekonomska i vojna situacija u svijetu, posebno u muslimanskim zemljama, u posljednja tri stoljeća, itekako će utjecati na razumijevanja i tumačenja sunneta. Kurs ima za cilj upoznati studente s najznačajnijom literaturom i stavovima pojedinaca, grupacija i pokreta koji su svojim razumijevanjem i (ne)practiciranjem sunneta nastojali prevazići krizu u kojoj se našao muslimanski svijet.

Ciljevi modula:

- upoznati studente s najvažnijim autorima i njihovim percepcijama značaja sunneta za individualni i kolektivni život muslimana;
- osposobiti studenta da na pravilan način razumije divergentne percepcije sunneta među muslimanskim i nemuslimanskim autorima;
- kod studenta izgraditi percepciju sunneta koja je u skladu s temeljnim zakonodavnim tekstovima, ali i aktualnim zahtjevima vremena i prostora.

Oblik nastave: 2 sata predavanja, jedan sat vježbi

Obaveze studenta: Ispunjavanje elemenata kontinuirane provjere znanja, koja se sastoji od: redovnog pohađanja nastave, pripreme za nastavu, pravovremene izrade i odbrane eseja, izrade testa, čitanja primarne i sekundarne literature i polaganje završnog ispita.

Način ocjenjivanja i rezultati: Esej čini 20%, test 30%, a završni ispit 50% ocjene. Za prolaznu ocjenu nužno je ispuniti sve elemente kontinuirane provjere znanja.

Plan modula po sedmicama:

1. sedmica: Tradicionalističko razumijevanje sunneta

Definiranje sunneta od hadiskih znanstvenika. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Insistiranje na normativnosti sunneta.

2. sedmica: Sunnet u metodologiji islamskog prava

Definiranje sunneta kod metodologa šerijatskog prava. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Uočavanje dihotomije u normativnosti sunneta Muhammeda, a.s.

3. sedmica: Ši'ijsko tumačenje sunneta

Definiranje sunneta od šiijjskih znanstvenika. Izvori vjere u šiijjskoj tradiciji. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Hadiska metodologija kod šiijjskih autora. Normativnostsunneta u mišljenju šiijjskih znanstvenika.

4. sedmica: Orijentalisti i sunnet

Orijentalističko definiranje sunneta. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Najznačajniji prigovori koje su uputili orijentalisti u vezi s hadisom i odgovori islamskih znanstvenika na njih. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Doprinos orijentalista hadiskoj znanosti.

5. sedmica: Sunnet u tradiciji tesavvufa

Definiranje sunneta od mutesavvifa. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Normativnost sunneta u mišljenju i djelu mutesavvifa. Ibn Arebijev odnos prema sunnetu.

6. sedmica: Haridžijsko razumijevanje sunneta

Nastajanje i razvoj haridžijskog pokreta. Definiranje sunneta kod haridžija, ibadija. Literalistički pristup razumijevanju hadiskih tekstova. Insistiranje na potpunom slijeđenju Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Sličnosti i različitosti haridžijskog razumijevanja sunneta i razumijevanja koje je prisutno kod pripadnika savremenog selefijskog pokreta.

7. sedmica: Rekapitulacija/Test

8. sedmica: Obnovitelji/reformisti i njihovo tumačenje sunneta s posebnim osvrtom na ed-Dihlevija, eš-Ševkanija i el-Mevdudija

Razlika između obnove (*taḥdīd*) i reforme (*iḥlāy*). Modeli prevazilaženja krize u kojoj se našao muslimanski svijet. Obnoviteljsko definiranje sunneta. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Uočavanje dihotomije u normativnosti sunneta.

9. sedmica: Obnovitelji/reformisti i njihovo tumačenje sunneta s posebnim osvrtom na Muhammeda Abdulvehhaba, senusije i el-ihvanul-muslimun

Razlika između obnove (*taḥdīd*) i reforme (*iḥlāy*). Modeli prevazilaženja krize u kojoj se našao muslimanski svijet. Obnoviteljsko definiranje sunneta. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Razumijevanje normativnosti sunneta.

10. sedmica: Modernističko razumijevanje sunneta (Muhammed Abduhu, Ahmed Emin, Tevfik Sidki, Mahmud Ebu Rejja, Kassim Ahmed)

Modernističko definiranje sunneta. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Evaluacija hadisa. Historijska važnost sunneta.

11. sedmica: Ehlul-Kur'an, Sejjid Ahmed Han, Fazlur Rahman i njihov odnos prema sunnetu

Modernističko definiranje sunneta. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Evaluacija hadisa. Historijska važnost sunneta.

12. sedmica: Odnos bošnjačkih tradicionalista prema sunnetu: percepcija sunneta u "Hikjmetu" i "El-Hidaji"

Definiranje sunneta od hadiskih znanstvenika iz Bosne i Hercegovine. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Insistiranje na normativnosti sunneta.

13. sedmica: Vjerski modernisti i njihovo razumijevanje sunneta (Džemaludin Čaušević, Safvet-beg Bašagić, Osman Nuri Hadžić i Husein-ef. Đozo)

Definiranje sunneta od vjerskih modernista. Odnos Kur'ana i sunneta. Načini saznavanja uzornog života Muhammeda, a.s. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Uočavanje dihotomije u normativnosti sunneta.

14. sedmica: Svjetovni modernisti i njihovo razumijevanje sunneta (Dževad-beg Sulejmanpašić, Edhem Bulbulović i Abdurezak Hifzi Bjelevac)

Definiranje sunneta od bosanskohercegovačkih svjetovnih modernista. Vanjska i unutarnja kritika hadisa. Insistiranje na zanemarivanju vjerske tradicije.

15. sedmica: **Rekapitulacija svih tema**

Literatura

Obavezna:

- 'Aðamì (al-) Muýammad Muøñafà, *Diràsàt fi al-ýadið an-nabawì wa tarið tadwinih*, Al-Maktab al-islàmì, Bayrùt, 1992.,
- Fazlur Rahman, *Duh islama*, Zenit, Beograd, 1983.,
- Hasanović Zuhdija, *Percepcije sunneta*, El-Kalem i CNS, Sarajevo, 2012.,
- Karčić Fikret, *Društveno-pravni aspekt islamskog reformizma*, Islamski teološki fakultet, Sarajevo, 1990.,
- Kurdić Šefik, *Bošnjački tradicionalisti i njihove percepcija sunneta*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2011.
- **Kurdić Šefik**, *Islamski reformistički pokreti i njihov odnos prema sunnetu*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2011.
- Nakičević Omer, *Uvod u hadiske znanosti*, Sarajevo, 1986.
- Nasr Seyyed Hossein, *Tradicionalni islam u modernom svijetu*, Sarajevo, 1994.,
- Silajdžić Adnan, *Muslimani u traganju za identitetom*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu i El-Kalem – izdavački centar Rijasetu Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2006.

Dopunska:

- Abù Labàbà Úsayn, *Uøùl 'ilm al-ýadið bayna al-manhaç wa al-muøñalay'*, Dàr al-garb al-islàmì, Bayrùt, 1997.
- Bahnasàvi (al-) Sàlim 'Alì, *As-Sunna al-muftarà 'alayhà*, Dàr al-wafà, Al-Manøura, 1992.
- Bisñàmi Muýammad Sa'id, *Mañhùm at-taçdìd ad-dìn*, Ministarstvo za vakufe i islamska pitanja, Doha, 2012.;
- Đozo Husein, *Islam u vremenu*, IO Udruženja ilmije za SR BiH, Sarajevo, 1976.
- Karčić Fikret, *Bošnjaci i izazovi modernosti: kasni osmanlijski i habsburški period*, (prijevod s engleskog: Hamza Karčić), El-Kalem, Sarajevo, 2004.;
- Kurdić Šefik, *Al- 'Inàya bi al-ýadið fi al-Busna* (neobjavljena doktorska disertacija), Az-Zaytùna, 1996-1997.
- Muýammad Muýammad Abù Zahw, *Al-Ýadið wa al-muýaddiðùn*, Dàr al-kitàb al-'arabi, Bayrùt, 1984.,
- Muýammad Ñàhir Ýakìm, *As-Sunna fi muwàçaha al-abàñìl*, Da'wa al-ýaqq, 1991.
- Muýammad Taqì al-Ýakìm, *As-Sunna fi aš-šari'a al-islàmìyya*, Mu'assasa al-ba'ða, Taharàn, 1991.
- Øaláy ad-dìn Maqbùl Aýmad, *Zawàbi ' fi waçh as-sunna, qadìman wa ýadiðan*, Dàr Ibn al-Aðìr, Al-Kuwayt, 1994.
- Seid Ismail Ali, Jusuf el-Karadavi i Muhammed Selama Gabari, *Dimenzije sunneta*, El-Kalem i CNS, Sarajevo, 2012.
- Sibà'ì (as-) Muøñafà, *As-Sunna wa makànatuhà fi at-tašrì' al-islàmì*, Bayrùt, Al-Maktab al-islàmì, 1985.,

- Siddiqi Muhammad Zubayr, *Hadith literature (its origin, development & special features)*, The Islamic texts society, Cambridge, 1993.,
- ‘Umarì (al-) Akram Èiyà, *Buyùð fi tàrìþ as-sunna al-mušarrafa*, Maktaba al-‘ulùm wa al-ýikam, Al-Madìna al-munawwara, 1994.

Modul: *Islam i savremeni svijet*
Godina: V
Semestar: IX
Smjer: Teološki
Sati: 2 + 1
ECTS: 6
Status: Obavezni modul
Nastavnici: Prof. dr Adnan Silajdžić, Prof. dr Rešid Hafizović, Prof. dr Dževad Hodžić,
Doc. dr. Samir Beglerović, Dr. Hilmo Neimarlija

Sadržaj modula: Sadržaj ovoga modula polazi od fenomena događanja duboke duhovne i moralne, odnosno, tradicijski shvaćeno, intelektualne krize modernoga čovjeka. Shvaćena na takav način, ta opća kriza identiteta naročito je manifestirana snažnom neizvjesnošću vjernika pred izazovom usklađivanja, s jedne strane, aspekata vlastite duhovne tradicije, i, s druge strane, modernih kulturnih obrazaca, i jednih i drugih zadatah u međusobno proturječnim formama. Iz toga razloga, nužno je pristupiti kreiranju jedne nove duhovne paradigme utemeljene na izvorima islama, čemu, sasvim zasigurno, prethodi temeljita i krajnje ozbiljna analiza pozicije muslimana u modernom evropskom i svjetskom kontekstu, potom uzroka krize savremenoga svijeta i krize identiteta vjernika, zatim opadanje utjecaja tradicionalnih autoriteta i snaženje utjecaja velikoga broja „alternativnih“ duhovnih učitelja, naročito na mlađu populaciju.

Ciljevi modula:

- upoznati studente s pozicijom muslimana u povijesti evropskoga kontinenta, i kršćanskom teološkom percepcijom islama
- obrazložiti studentima uzroke duboke krize savremenoga svijeta i predstaviti ključne obrasce njenoga manifestiranja
- izložiti savremene forme prezentiranja islama
- analizirati odnos između vjerovanja i religijske prakse savremenoga čovjeka, kao i između doktrinarnog i praktično-političkog tretiranja problema ljudskih prava
- ukazati na duboku krizu autoriteta u društvu, kao i na iz nje nastale brojne oblike alternativne ezoterijske duhovnosti

- predočiti mogućnost kreiranja nove paradigme duhovnosti utemeljene na izvorima islama

Oblik nastave: 2 sata predavanja, 1 sat vježbi

Obaveze studenata: priprema i redovno pohađanje nastave, i izrada testa. Čitanje primarne literature (*obavezno*), sekundarne literature (*optimalno*), i polaganje završnog ispita.

Način ocjenjivanja i rezultati: test čini 40%, a završni ispit 60% od ukupne konačne ocjene. Za prolaznu ocjenu nužno je ispuniti sve elemente kontinuirane provjere znanja.

Plan modula po sedmicama:

1. sedmica: Muslimani u kulturnome identitetu Evrope (2 časa)

Upoznati polaznike ovoga Modula sa muslimanskim doprinosom razvoju europske kulturne historije. U susretu sa europskim narodima srednjega vijeka (Sicilija i Španija) muslimani su dali nemjerljiv doprinos njihovom znanstvenom i kulturnom razvoju. Posebno izdvajamo načelo multikulturalizma koji će Europu učiniti otvorenim kontinentom, a njegove narode sposobne za priznanje velikih kulturnih i civilizacijskih tradicija svijeta, konačno brojne teorije iz različitih naučnih oblasti te zapažene kulturne i civilizacijske vrijednosti.

2. sedmica: Zapadnoeuropska kršćanska percepcija islama od II vatikanskog koncila do danas (2 časa)

Upoznati studente sa najvažnijim kulturološkim i civilizacijskim promjenama u modernom svijetu koje će uvjetovati i ozbiljne promjene u kršćanskome i uopće zapadnoeuropskome pristupu drugim religijama, a posebno islamu. Ponajprije ćemo govoriti o teologiji čovjeka različitih uvjerenja koju je razvio II vatikanski koncil, sa kojim zapadno kršćanstvo ulazi u epohu kritičkog revaloriziranja svoje ranije uloge u svjetskoj povijesti i, konsekventno tome, kritičko-pozitivnoga pristupa modernom pluralistički organiziranome svijetu (*Ecclesia ad extra*). Nakon toga ćemo studente upoznati sa gledanjem na islam i muslimane unutar reformiranih crkava koje, paralelno sa razvojem ideologije neoliberalizma, na velika vrata uvode model novoga kristocentrizma. Na kraju ćemo govoriti o islamu i muslimanima iz iskustva današnjeg europskog multikulturalizma koji je u ozbiljnijoj kritizi.

3. sedmica: Ključna ishodišta krize savremenog svijeta (2 časa)

U okviru ovoga temata razmatrat ćemo metafizičke, epistemološke i društvenopovijesne odrednice moderne znanstveno-tehnološke mehanicističke slike svijeta kao duhovnopovijesne konstelacije krize savremenog svijeta i modernog zapadnog relativizma, nihilizma i sekularizma. Cilj ovoga temata je osposobiti studente za kritičku refleksiju znanosti i tehnike kao i metafizičkih ishodišta modernog gubitka smisla života.

4. sedmica: Moderna znanost i tehnika (2 časa)

U ovme tematu razmatrat ćemo osnovne psihosocijalne, kulturno-antropološke i ontološke odrednice moderne tehnike, posebno biotehnologije i biotehnološkog disponiranja života. Cilj temata je osposobiti studente za teorijsko i praktično orijentiranje u modernom/savremenom civilizacijskom i kulturnom kontekstu koji je sazdan na znanstveno-tehničkom otvaranju i raspolaganju svijetom.

5. sedmica: Pitanje religijske, etičke i društvene odgovornosti u modernom svijetu znanosti i tehnike (2 časa)

U ovme ćemo tematu razmatriti religijske, etičke i društvene implikacije moderne zanosti i tehnike. Cilj temata je kritičko suočavanje s najvažnijim moralnim i etičkim izazovima u svijetu koji je bitno određen znanstvenotehnološkim strukturama moći i profita. Sticanje kritičkih teorijskih osnova za svijest o važnosti rehabilitacije praktičnog uma i duhovnopovijesno osvještavanje važnosti jedne nove svjetske etike odgovornosti.

6. sedmica: Re/interpretacija islama u savremenom svijetu (2 časa)

Još od vremena humanizma i renesanse (14.-16. stoljeće) religiozni ljudi svih religijskih tradicija žive u rascjepu između vlastite duhovne, religijske i kulturne tradicije i moderne kulture kao par excellence duhovne paradigme modernog svijeta. Taj višestoljetni rascjep praćen je stalnim, nekada jačim a nekada slabijim frustracijama odnosno krizama identiteta, koju svaki čovjek pojedinačno i društvena grupa doživljavaju na svoj vlastiti način. Kroz ovaj temat studenti će se upoznati sa osnovnim uzrocima krize religijskog i kulturnog identiteta muslimana u današnjem svijetu te najzanimljivijim i najkarakterističnijim odgovorima muslimanskih autora na izazove modernizma.

7. sedmica: Fenomenologija religije (2 časa)

Ovim tematom se studenti uvode u fenomenologiju religije kao izučavanje samih stvari vjere, koje u pristupu tim stvarima isključuje „posredne evidencije” i koje hoće da bude sigurno u svoje „podudaranje” sa po sebi bivajućim stvarima vjere. Pritom se fenomenološki pristup religiji, kao momenat ili grana fenomenološkog pokreta, određuje kao pojava u filozofskom obrazovanju i osvještavanju savremenog doba koja odaje dubinu krize religijskog identiteta u modernom svijetu i potrebu za obraćanjem na klasična rasvjetljenja izvornog vjerskog iskustva. U tim rasvjetljenjima se muslimansko izučavanje, u obliku koji je ono dobilo primjerice kod Gazalija, pojavljuje kao reprezentativno osvještenje vjerskog doživljaja, kao univerzalno sagledavanje stvari vjere u refleksiji. Cilj temata je osposobiti studente za izučavanje tekstova u kojima se na način korjenitog, kritičkog mišljenja izučava „religijski fenomen”, dakle, ono što se pojavljuje u svijesti, što je svijesti za/dano, i za razumijevanje „religijskog fenomena” kao „prafenomena” u religijskom vidiku islama.

8. sedmica: Politička filozofija: Komunitarijanizam i liberalizam (2 časa)

Predmet ovog temata je savremeno filozofsko promišljanje vrednota i načela politike, odnosno, raspravljanje problema ljudskih prava, pravde, pravednosti, slobode, zajedničkog dobra, ljudskih

potreba, pravedne kazne, kao ključnih problema političke filozofije našeg vremena. Kao filozofski relevantan i politički vjerodostojan socio-kulturni okvir rasprave uzimaju se društva sa stvarnom demokratskom tradicijom, a kao reprezentativni akteri rasprave uzimaju se komunitarijaci, kao filozofski zastupnici univerzalističkih načela pravednosti, i liberali, kao filozofski zastupnici kulturalno uspostavljenog poimanja etički dobrog. Cilj temata je osposobljavanje studenata za razumijevanje bitnih pitanja u kojima se sučeljavaju vladajuće političku teorije i političke prakse u našem vremenu u društvima koje karakterizira racionalno konstruiranje političkog poretka.

9. sedmica: Doktrina supsidijarnosti i kriza autoriteta u društvu (2 časa)

Razumijevajući teoriju globalnog tržišnog kapitalizma kao jedan od pokazatelja duboke krize čovjekove religioznosti i društvene neodgovornosti, katolički teolozi teoretičari socijalnoga nauka izrazili su teoriju supsidijarnosti koja podrazumijeva princip odlučivanja i sprovođenja odluka na lokalnim nivoima odgovornosti, odnosno snaženje decentraliziranih kompetentnih autoriteta. Kao mogućnost ravnomjernijega raspoređivanja snage utjecaja i moći, princip supsidijarnosti usvojila je i Evropska Unija Ugovorom iz Maastrichta 1992. godine. Međutim, ubrzo se pokazalo da ovakva vrsta interveniranja ne samo da ne rješava problem u njegovoj osnovi, već da, na neki način, uz izostanak dodatnih mehanizama, još više ubrzava ekonomsko raslojavanje i sâmim time produbljava krizu autoriteta u društvu. Umjesto produhovljenih lidera, u javnom, društveno-političkom i kulturnom ali i religijskom životu, kao uzori naročito mladih generacija promoviraju se vrlo često moćni, bogati i nemoralni pojedinci. Na žalost, odgovori muslimanskih teologa uglavnom su sporadični i odveć plošni, što govori o svojevrsnoj krizi autoriteta i među muslimanskim vjernicima.

10. sedmica: Razvoj alternativnih autoriteta (okultna duhovnost) (2 časa)

Kao posljedica pluralizacije religijskoga života, u javnome diskursu sve veću pažnju privlače netradicijski duhovnjački pokreti, kultovi i sekte. Njihovo djelovanje u društvu indirektno je podržano razvojem neuslovljene demokratije, što je, kao samo jedan od brojnih posljedica, prouzročilo i liberalniji, u smislu neutralniji, pristup čak i njihovome oslovljavanju. Otuda se sve češće umjesto navedenih pojmova koristi izraz „novi religijski pokreti“ kao oznaka svih „alternativnih“ religijskih grupa, a u posljednje vrijeme naročito je naglašen pojam „vjerâ“, koji podrazumijeva jednak pristup u razumijevanju vremenskoga nastanka svih oblika čovjekove religioznosti, od tzv. prirodnih religija, preko abrahamskih, pa do novih religijskih pokreta. Ovakva situacija prirodno je dovela do snaženja alternativnih duhovnih autoriteta, naročito ezoterijskih i okultnih, koji su, s obzirom na prilično neuslovljen odnos prema obaveznosti obreda i „intelektualni avanturizam“, izuzetno zanimljivi za savremenu omladinu.

11. sedmica: Alternativni duhovni pokreti u savremenoj Bosni (2 časa)

Na osnovu višegodišnjeg promatranja i istraživanja aktivnosti ezoterijskih religioznih pokreta u Bosni i Hercegovini, moguće je primijetiti trostruko prisustvo ili trodimenzionalno usmjeravanje njihovoga utjecaja na savremenog bosanskog vjernika. Prva dimenzija podrazumijeva objavljivanje i promoviranje literature ezoterijskoga karaktera, naročito iz oblasti antropozofije. Drugi kanal odnosi se na slobodno djelovanje organiziranih grupa ili pojedinaca na svijest mladih generacija kroz upotrebu „svjetske razgranate mreže“ (*world wide web*), odnosno

interneta. Treća dominantna dimenzija prisustva alternativnih duhovnih pokreta u Bosni i Hercegovini odnosi se na djelovanje manjih ili većih ezoterijskih i okultnih grupa uglavnom kroz uspostavljanje privatnih zatvorenih grupa.

12. sedmica: Postoji li moguća alternativa ovovremenoj filozofiji života (2 časa)

Brojni mislioci danas ističu da ni politika, ni znanost, ni ekonomija, a, bogme, ni religija u njenom današnjem simplificiranom određenju, ne mogu voditi svijet u budućnost prosto zato što su iz njih ispražnjeni sveti sadržaji, odnosno, zato što su lišeni istinskoga duha. Zato se postavlja pitanje kako čovjeka vratiti sebi, harmonizirati evidentnu bipolarnost njegovoga bića („zemaljsku ukorijenjenost“ i „nebesku produhovljenost“); da li je rješenje u „etici povijesne odgovornosti“ ili novoj „ekološkoj slici svijeta“; na koncu, da li je u takvoj projekciji svijeta moguć „homo islamicus“?

13. sedmica: Uloga islama u izgradnji nove duhovne i kulturne paradigme savremenog svijeta: dijalog ili konfrontacija? (4 časa)

Budući da čovječanstvo prolazi kroz epohalnu krizu istinske intelektualnosti, sasvim je prirodno očekivati da se svi kulturni narodi danas u svijetu založe za rehabilitaciju specifičnog religijskoga gledanja na čovjeka i svijet, jer ona jedino može uspostaviti duhovnu i fizičku ravnotežu koja je do krajnjih granica razorena u modernoj kulturi. Dijalog religioznih i kulturnih naroda sa budućnošću svijeta jedino je moguć u toj perspektivi. Modul treba da odgovori na pitanje da li islam sa svojim specifičnim gledanjem na čovjeka i svijet može dati određeni doprinos u artikuliranju nove duhovne i kulturne paradigme savremenog svijeta.

14. sedmica: Rekapitulacija svih tema

Literatura

Obavezna:

1. Adnan Silajdžić, „Muslimanski teološko-filozofski doprinos razvoju evropskog kulturnog identiteta“, *Zbornik radova FIN-a*, Sarajevo, 2011., str. 195.-219.
2. *Aporije multikulturalizma*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2012. (priredili Alpar Lošonc i Dragan Prole)
3. Adnan Silajdžić, *Muslimani u traganju za identitetom*, FIN, Sarajevo, 2006., str. 47.-102.
4. Jakov Jukić, *Budućnost religije* (poglavlja o fenomenologiji religije), Split, 1991.
5. Annemarie Schimmel, *Odgonetanje Božijih znakova. Fenomenološki pristup islamu*, (poglavlje: „Kako pristupati islamu?“), Sarajevo, 2001.
6. Ana Matan, „Izazovi suvremene političke misli“, u: Raymond Plant, *Suvremena politička misao*, Zagreb, 2002.
7. Bert van den Brink, „Pravednost i solidarnost. Spor liberalizma i komunitarijanizma u političkoj filozofiji“, *Treći program Hrvatskog radija*, br. 47, Zagreb, 1995.
8. Hans Jonas, *Princip odgovornost*, Sarajevo, 1990.
9. Jurgen Habermas, *Budućnost ljudske prirode – vjerovanje i znanje*, Zagreb, 2006.
10. Dževad Hodžić, *Odgovornost u znastvenotehnološkom dobu*, Sarajevo, 2008.
11. Dževad Hodžić, *Religija i znanost u bioetičkom ključu*, Zenica, 2012.

12. Tariq Ramadan, *Biti evropski musliman*, Udruženje Ilmije Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2002.
13. Jusuf Žiga, *Zemljoradnici vremena*, Svjetlostkomerc, Sarajevo, 2006.

Dopunska:

1. Papinsko vijeće „Pravda i mir“, *Za reformaciju međunarodnoga financijskoga i monetarnog sustava – U perspektivi javnog autoriteta s univerzalnom nadležnošću*, Edicija: Dokumenti br. 153, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2012., str. 9.-15.; i 26.-37.
2. Jakov Jukić, „Nove društvene prilike i ezoterično-okultna religioznost“, u knjizi: *Novi religiozni pokreti: Zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofskog fakulteta Družbe Isusove o novim religioznim pokretima*, Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1997., str. 108.-149.

Modul: *Savremene fikhske studije/Šerijat u savremenim društvima*
Godina: V
Semestar: IX
Smjer: Teološki
Sati: 2 + 1
ECTS: 6
Status: Obavezni modul
Nastavnik: Prof. dr. Enes Ljevaković

Ciljevi modula: Upoznati studente drugog ciklusa sa pozicijom šerijata u savremenim društvima, uvesti ih u savremena kretanja i tendencije u islamskim pravnim istraživanjima, posebno u istraživanjima aktuelnih tema i problema kao što su: pitanje zaštićenih vrijednosti i intencija šerijata, pitanje ljudskih prava u islamu, institucija idžtihada i fetve, fikh muslimanskih manjina...Cilj je, također, usmjeriti postdiplomce ka istraživanju pitanja i oblasti koja još uvijek nisu dovoljno istražena i proučena u savremenim fikhskim radovima, poput savremenih medicinsko-pravnih i etičkih pitanja i dilema, pitanja islamskog bankarstva i investicija te savremene vakufske problematike.

Plan modula po sedmicama:

1. i 2. sedmica: Ciljevi šerijata u savremenim fikhskim studijama (4 časa)

Rješenje mnogih savremenih šerijatskopravnih problema i dilema treba tražiti prije svega u intencijama šerijata koje svojom širinom, obuhvatnošću i fleksibilnošću predstavljaju čvrst temelj i okvir za rješenje tih problema. Utvrđivanje zaštićenih vrijednosti (meqasid) u šerijatskom pravu važno je kako za sami proces formulisanja normi, na osnovu izvora prava, posredstvom idžtihada, tako i za kritiku postojećih normi utvrđenih putem idžtihada. U okviru ove teme posebna pažnja posvetit će se slijedećim pitanjima:

- smisao i cilj šerijata;
- zaštićene vrijednosti u šerijatu;
- intencije šerijata i temeljna ljudska prava (al-darurijjat al-hams);
- važnost utvrđivanja zaštićenih vrijednosti u šerijatu;
- značaj šerijatske aksiologije za muslimane koji žive u sekularnim društvima.

3. i 4. sedmica: Institucija idžtihada i fetve u savremenim fikhskim istraživanjima (4 časa)

Institucije idžtihada i fetve predstavljaju ključni mehanizam tumačenja i primjene šerijata. Zato su one predmet permanentnih istraživanja islamskih pravnika te je važno upoznati postdiplomce sa najnovijim istraživačkim tendencijama i dometima u ovoj oblasti.

U okviru ove teme posebno će se tretirati sljedeća pitanja:

- pojam i smisao idžtihada;
- pitanje otvorenosti i zatvorenosti vrata idžtihada;
- metodi i mehanizmi savremenog idžtihada;
- idžtihad i institucija fetve;
- revitalizacija i reforma institucije fetve;
- međunarodna i lokalna vijeća za fetve i kolektivni idžtihad

5. sedmica: Modeli primjene šerijata u savremenim državama i društvima (2 časa)

Sekularna država je jedan od modela uređenja odnosa religijskog i političkog autoriteta. Ovaj model se javlja u modernoj svjetskoj historiji nakon građanskih revolucija. Manifestuje se u različitim varijantama (SAD, Francuska, Belgija, Turska itd.) i reflektuje u različitim teorijskim elaboracijama. Pojava ovog modela stavila je velike religijske tradicije pred izazov kako da se prema njemu odrede, kako u teorijskom tako i u pragmatičnom smislu. Muslimanski autori su nakon dugog odbijanja ovog modela počeli da mu obraćaju veću pažnju i u njemu otkrivaju do tada neuočene potencijale i mogućnosti. Istovremeno to je otvorilo pitanje iskazivanja islama u sekularnim državama.

Ova tema ima za cilj da skrene pažnju na konceptualno određenje sekularne države u liberalnoj demokratskoj tradiciji, utvrdi varijantu sekularne države prihvaćene u našoj državi i naznači posljedice tog modela na iskazivanje i institucionalizaciju islama kod nas.

6. sedmica: Ljudska prava u islamu (2 časa)

Ovoj temi se sve više posvećuje pažnja kako na Istoku tako i na Zapadu te je neophodno da se postdiplomci upoznaju sa osnovnim tendencijama tih studija. Posebna pažnja će se posvetiti pravu i statusu žene u islamu.

U okviru ove teme obradit će se sljedeća pitanjima:

- kur'anski koncept ljudskih prava;
- stanje ljudskih prava u muslimanskim društvima;
- Kairska deklaracija o ljudskim pravima i međunarodni dokumenti o ljudskim pravima;
- ljudska prava u islamu u percepciji nemuslimanskih autora;
- društvena uloga i pozicija žene u islamu.

7. sedmica: Savremene finansijsko-bankarske transakcije u svjetlu etičko-pravnih normi šerijata (2 časa)

Tokom posljednjih decenija prošlog i početkom novog stoljeća muslimani pokušavaju restrukturirati svoje živote na temeljima islamskih principa. Na ekonomskom planu najveći izazov za muslimane predstavlja reforma njihovih finansijskih institucija kako bi se dovele u sklad sa odredbama Šerijata. U okruženju u kome je cijeli finansijski sistem utemeljen na kamati bilo je iznimno teško finansijske institucije postaviti na nekamatnu osnovu.

U okviru ove teme dat će se osnovne informacije o principima i propisima islamskoga finansiranja, s posebnim osvrtom na načine finansiranja koje koriste islamske banke i druge islamske finansijske institucije. Također, dat će se pregled trenutnog stanja islamskog bankarstva u svijetu i kod nas, istražiti će se mogućnosti i domeni djelovanja ove vrste bankarstva, te problemi i ograničenja s kojima se ono suočava.

8. i 9. sedmica: Šerijatskopравни aspekti bioetičkih i medicinskopravnih pitanja
(4 časa)

Naučno-tehnološka dostignuća i njihova primjena u medicini proizvela su veliki broj pitanja koja po svom karakteru nadilaze granice medicine i ulaze u sfere etike, prava, ekonomije i politike. U okviru ove teme obradit će se važna pitanja iz oblasti bioetike sa posebnim osvrtom na šerijatskopравни aspekt ovih pitanja.

U okviru ove teme posebno će se obratiti pažnja na slijedeća pitanja:

- važnost i aktualnost bavljenja bioetičkim pitanjima,
- šerijatskoppravne posljedice određivanja početka i kraja ljudskog života;
- kontrola i planiranje rađanja;
- stav šerijata prema kloniranju;
- transplantacija organa;
- eutanazija;
- pokusi na životinjama.
- genetički inženjering,
- određivanje časa smrti i njegove pravne implikacije,

10. sedmica: Savremeni fikhski problemi muslimanskih manjina (2 časa)

Mnogi muslimani žive kao manjina u nemuslimanskim društvima gdje se susreću sa brojnim pitanjima i dilemama, posebno u oblasti porodičnih odnosa, personalnog statusa, zaposlenja, ishrane i sl. Muslimanski pravници i pravne institucije nastoje odgovoriti na ta pitanja. Potrebno je da se postdiplomci upute u tu problematiku i pokušaju dati vlastiti doprinos u rješavanju tih problema.

Posebno će se tretirati sljedeća pitanja:

- rasprava o utemeljenosti pojma «fikh muslimanskih manjina»
- rasprave o pitanju trajnog boravka i državljanstva u nemuslimanskim državama;
- praktični primjeri u vjerovanju i obredoslovlju;
- praktični primjeri iz oblasti porodičnog prava;
- praktični primjeri iz oblasti društvenih odnosa.

11. sedmica: Savremena vakufska problematika (2 časa)

Institucija vakufa je odigrala važnu ulogu u razvoju islamske nauke, obrazovanja, kulture i civilizacije općenito. Neki raniji oblici vakufa kao i mehanizmi upravljanja i iskorištavanja vakufskih resursa su zastarjeli i postali su nefunkcionalni i neproduktivni. Novonastala pitanja i problemi s kojima se suočava ova islamska institucija zahtijevaju adekvatne odgovore uleme putem novog idžtihada i fetvi utemeljenih u izvorima i duhu šerijata. Savremeni islamski pravници i mislioci nastoje iznaći modele revitalizacije i obnove institucije vakufa u cilju njenog

efikasnijeg djelovanja radi ostvarenja ciljeva kojima služi i radi kojih je ustanovljena. U okviru ove teme obradit će se najvažnija pitanja i problemi s kojima se ova institucija suočava u ovo vrijeme. Posebno će se obratiti pažnja na problem investiranja vakufske imovine, promjene namjene, integriranja vakufa i sl.

12. sedmica: Koncept građanstva u savremenoj islamskoj pravnoj misli (2 časa)

Pitanje građanstva (el-muvatane) je važno ne samo za status nemuslimana u islamskoj pravnoj teoriji i muslimanskoj praksi nego i za status muslimana u nemuslimanskim zemljama. Koncept građanstva je već postao elementom pravnih sistema većine muslimanskih zemalja. Međutim, islamska pravna teorija još uvijek u nekim slučajevima nastavlja da koristi predmoderne kategorije i rješenja. U ovoj temi se razmatraju pokušaji nekih savremenih muslimanskih autora da reafirmiraju koncept građanstva kao egalitarnog i sveobuhvatnog statusa stanovnika muslimanskih zemalja bez obzira na njihovu vjersku pripadnost.

13. sedmica: Sigurnost društva u savremenoj islamskoj pravnoj misli (2 časa)

Sigurnost pojedinaca i društva je jedna zaštićenih vrijednosti u šerijatu. U novije doba ova vrijednost je ugrožena fenomenom nasilja koje se poziva na islam. Potrebno je istražiti njegove suštinske uzroke i njegov potencijalni referentni okvir. Za savremene muslimanske učenjake jedan od najvećih izazova jeste da vrte fokus na suštinsku poruku islama kao vjere mira poslate kao milost svjetovima., da jasno razgraniče nužnu odbranu i zločin, te da delegitimiziraju sve oblike terorizma za kojima se poseže u ime islama.

14. sedmica: Ekološki problemi u savremenim fikhskim studijama (2 časa)

Mnogi savremeni muslimanski autori nastoje skrenuti pažnju na važnost razvijanja ekološke svijesti kod muslimana posebno imajući u vidu da klasični muslimanski autori ovom pitanju nisu posvećivali dovoljnu pažnju. Svijest da je Univerzum Objava koja se mora poštovati, čitati razumjeti i štititi, trebala bi promijeniti naš odnos prema okolini, životinjama, ekonomiji koja je fokusirana samo na ekonomsku proizvodnju i neodgovornu logiku ekonomskog rasta bez obzira na razorne ekološke posljedice. Ekološki problemi se moraju istraživati kao prioritet temeljito na nivou kolektivnih tijela (vijeća) koja b okupila pravne učenjake, mislioce, naučnike, ekonomiste, ekologe...Potrebno je preispitati ne samo formu i strukturu razvojnih modela, već i njihovu suštinu, sadržaj i ciljeve.

15. sedmica: Rekapitulacija svih tema

Literatura

Obavezna:

- Dr. Džasir Avde, *Ciljevi šerijata*, CNS, Sarajevo, 2012.
- Fikret Karčić, *Islamske teme i perspektive*, El-Kalem, Sarajevo, 2009.
- Dr. Fikret Karčić, *Društvenopravni aspekt islamskog reformizma*, Islamski teološki fakultet, Sarajevo, 1990.

- Fikret Karčić, *Šerijatsko pravo u savremenim društvima*, Pravni centar Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 1998.
- Enes Karić, *Ljudska prava u kontekstu islamsko - evropske debate*, Pravni centar Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 1996.
- Dr. Enes Ljevaković, *Savremene fikhske teme*, hrestomatija radova, FIN, 2006.
- Dr. Jusuf el-Kardavi, *Fikh muslimanskih manjina*, Libris, Sarajevo, 2004.
- Muhammad Taqi Usmani, *Uvod u islamske finansije*, Selsebil, Živinice, 2003.
- Ebu Fadl Muhsin Ibrahim, *Biomedicina - islamski pogledi*, Libris, Sarajevo, 2001.
- Ebu Fadl Muhsin Ibrahim, *Transplantacija organa, eutanazija, kloniranje i pokusi na životinjama: islamski stav*, U.G. «Mladi muslimani», Sarajevo, 2005.
- Al-Magalla al-'ilmiyya lil-Maglis al-awrobiyy lil-iftai wa al-buhus, Al-Maglis al-awrobiyy lil-iftai wa al-buhus, Dublin, 2007.

Dopunska:

- Husein Đozo, *Izabrana djela*, tom 1, Islam u vremenu, 4, 5, Fetve I, Fetve II, El-Kalem, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2006.
- Fikret Karčić, *Studije o šerijatskom pravu*, Bemust, Zenica, 1997.
- Ekmeleddin Ihsanoglu, *Kultura suživota*, Connectum, Sarajevo, 2006.
- Dr. Muhammad Sa'id Ramadan al-Buti, *Qadaya fiqhiyya mu'asira*, Darul-Farabi, 2004.
- Dr. 'Ali Muhyiddin al-Qaradagi, dr. 'Ali Yusuf al-Muhammadi, *Al-Qadaya al-fiqhiyya al-mu'asira*, Darul-bašair al-islamiyya, Bayrut, 2005.
- Dr. Wahba al-Zuhayli, *Al-Mu'amalat al-maliyya al-mu'asira*, Darul-fikr, Damask, 2002.
- Wael b. Hallaq, *Zatvaranje vrata idžtihada: kritička studija*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu i El-Kalem, Sarajevo, 2006.
- Ibrahim Džananović, *Idžtihad u prva četiri stoljeća*, FIN, Sarajevo.

Modul: *Savremeno stanje i perspektive islamske kulture*
Godina: V
Semestar: IX
Smjer: Teološki
Sati: 2 + 1
ECTS: 6
Status: Obavezni modul
Nastavnici: Prof. dr. Ismet Bušatlić, doc. dr. Ahmet Alibašić

Sadržaj modula: Ovaj predmet je sastavljen iz dva dijela. Prvi dio se bavi islamskom materijalnom i nematerijalnom kulturom danas: njenim karakterom i bogatstvom, stanjem i stepenom istraženosti te izazovima za njeno očuvanje. Drugi dio je posvećen izučavanju pitanja koja aktualizira islamsko prisustvo u Evropi kao što su: uzajamne evropsko-muslimanske percepcije, mjesto islama u javnom evropskom prostoru, politike priznavanja islama i muslimana, odnos evropskih muslimana sa ostatkom muslimanskog svijeta, te odnos vjere i kulture.

Ciljevi modula:

- Studente uvesti u glavne teme iz oblasti studija savremenog stanja i perspektiva islamske materijalne i nematerijalne kulture;
- Proširivanje znanja i sposobnosti kritičke analize i akademske artikulacije mišljenja kod studenata o pitanjima koja nameće muslimansko prisustvo u Evropi kao što su percepcije islama i Evrope, multikulturalizam, islamofobija, mjesto vjere u javnom prostoru, predstavljanje muslimana, institucionalizacija islama, te odnos vjere i kulture.

Oblik nastave: 2 sata predavanja

Obaveze studenata: Priprema i redovno pohađanje nastave, pravovremena izrada eseja, čitanje primarne literature (*obavezno*) i sekundarne literature (*optimalno*), te polaganje završnog ispita.

Način ocjenjivanja i rezultati: Učešće u nastavi 10%, esej 40% i završni ispit 50%.

Plan modula po sedmicama:

1. sedmica: Karakter i bogatstvo: materijalna i nematerijalna kultura; brojnost, raznovrsnost i vrijednost nasljeđa;

- 2. sedmica: Karakter i bogatstvo: pregled (inventar); valorizacije
- 3. sedmica: Stanje i stepen istraženosti: Stanje spomenika i institucije koje o njima brinu (Domaće: arhivi, biblioteke, muzeji, zavodi/komisije; Strane: UNESCO, ISESCO, IRCICA)
- 4. sedmica: Stanje i stepen istraženosti: stanje istraženosti i institucije osnovane u tu svrhu (instituti, centri, muzeji)
- 5. sedmica: Nestajanje: ograničenost u vremenu i događaji mimo ljudske volje (dotrajnost, poplave, potresi); promjene namjene (svjesne i nasilne)
- 6. sedmica: Nestajanje: nebriga i nehaj (požari, nestručne adaptacije); planirani barbarizam pod devizama: da više nema onog što je bilo, da se s njim nije zbilježilo što se zbilježilo, da nikada ništa nije ni bilo (podmetnuti požari, pljačke, ratovi)
- 7. sedmica: Perspektive islamske kulture u eri globalizacije
- 8. sedmica: **Islam u Evropi i S. Americi: ključne teme i teorijski okviri za njihovo izučavanje**

Islam u zapadnoj hemisferi je moguće izučavati kroz mnoštvo tema i teorijskih okvira. Upoznajući ih studenti postaju svjesni kompleksnosti muslimanskog prisustva u ovom dijelu svijeta i brojnih izazova koje znanstveno izučavanje tog prisustva sa sobom nosi.

- 9. sedmica: **Zapadnjačke percepcije islama: Islam kao sastavnica evropskog identiteta vs orijentalizam, islamofobija i genocid.**

Ne postoji jedinstven zapadnjački stav prema islamu i muslimanima. I dok jedan dio priznaje historijski doprinos muslimana razvoju evropske civilizacije i nastoji stvoriti uvjete za integraciju muslimana u sve tokove društvenog života te omogućiti njihov ponovni doprinos tim društvima, drugi islam i muslimane vide kao arhetipskog „Drugog“ u odnosu na kojeg se Zapad ima samodefinirati i razvijati.

- 10. sedmica: **Okcidentalizam: muslimanske percepcije Evrope**

Predrasude i stereotipije nisu monopol jedne civilizacije. I muslimani imaju svoje iskrivljene predstave o Zapadu koje značajno otežavaju zapadnjačko-muslimansko razumijevanje i saradnju.

- 11. sedmica: **Sloboda vjere: okvir za razvoj islamske kulture u Evropi i S. Americi**

Sloboda vjere kako je definirana i tumačena u jurisprudenciji evropskih nacionalnih sudova i Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu predstavlja pravni i moralni okvir u kome će se razvijati muslimanske zajednice i islamska kultura u Evropi i S. Americi. Stoga je važno

upoznati se sa njenom normativnom jezgrom i sivom zonom kojom dominiraju dileme oko prisustva vjere a posebno islama u javnom prostoru.

12. sedmica: Politike priznavanja: integracija, predstavljanje i institucionalizacija

Uprkos svim sličnostima među evropskim zemljama vjerska pitanja nisu dio obimne evropske pravne stečevine (*acqui communitaire*) koja broji oko sto hiljada stranica. To znači da evropske zemlje razvijaju zasebne modele za integraciju islama i muslimana kao i njihovo predstavljanje i institucionalizaciju. Te varijacije nisu bez posljedica po narav islamske prakse i muslimanke zajednice i institucija koje se u njihovim okvirima razvijaju.

13. sedmica: Evro-američki muslimani i muslimanski svijet: transnacionalne mreže i institucije

Pitanje interakcije i među-uticaja muslimana u Evropi i S. Americi sa muslimanskim svijetom jedna je od dominantnih tema u islamskoj misli i politici, a nije ni bez sigurnosnih reperkusija. Duskora su muslimanske vlade, transnacionalne organizacije i pokreti vršili mnogo veći uticaj na muslimanske zajednice u Evropi i S. Americi nego obratno ali postoji nagovještaji i povratnih uticaja.

14. sedmica: Vjera i kultura: evropski islam ili evro-islamska kultura?

Dileme oko odnosa vjere i kulture su vječita tema mnogih islamskih disciplina od islamske doktrine do islamskog prava i etike, makar one uvijek tako ne bile formulirane. U kontekstu muslimanskog prisustva u Evropi kao moguće rješenje tih dilema neki nude nerazrađeni koncept „evropskog islama“. Drugi pak smatraju da je prikladnije govoriti o evro-islamskoj kulturi s obzirom da je islam – kao norma – jedan.

15. sedmica: Rekapitulacija svih tema

Literatura

Osnovna:

- Alibašić, Ahmet, prir., *Islamofobija: pojam, pojava, prevencija*, Sarajevo, CNS, 2013 (u pripremi).
- Almond, Ian, *Predstavljanje islama u zapadnjačkoj misli*, Sarajevo, CNS, 2011.
- Karčić, Fikret, „Muslimani Balkana na pragu XXI vijeka“, *Znakovi vremena*, vol. 3, br. 9-10 (2000), str. 209-218.
- Lindholm, Tore, „Strazburški sud o Turskoj i ljudskom pravu na slobodu vjere ili uvjerenja: kritički osvrt u svjetlu nedavne presude u slučaju *Lejla Šahin* protiv *Turske*, 29. juni 2004,“ *Novi muallim*.
- Roy, Olivier, *Sekularizam se susreće sa islamom*, Sarajevo, CNS, 2012.
- Silajdžić, Adnan, *Islam u otkriću kršćanske Evrope*, Sarajevo, FIN, 2003.

Dopunska:

- Ahmed, M. Basheer, prir., *Muslimanski doprinos svjetskoj civilizaciji*, Sarajevo, El-Kalem i CNS, 2010.
- Al-Hassani, Salim T S, prir. *1001 Inventions: Muslim Heritage in our World*, Manchester, Foundation for Science, Technology and Civilization, 2007.
- Džait, Hišam, *Evropa i islam*, Sarajevo, Starješinstvo IZuBiH, 1985.
- Fikret Karčić, prir. *Muslimani Balkana: „Istočno pitanje“ u XX. vijeku*, Tuzla, Behrambegova medresa, 2001.
- Mulović, Azra i Hikmet Karčić, prir., *Muslimanski svijet: populacija i religioznost*, Sarajevo: CNS, 2013.
- Nielsen, Jorgen i drugi, *Muslimani u Evropi*, Sarajevo, CNS i El-Kalem, 2011.
- Ramadan, Tarik, *Evro-američki muslimani i budućnost islama*, Sarajevo, Udruženje ilmijje IZuBiH, 2007.
- Ramadan, Tariq, *Radikalna reforma*, Sarajevo, CNS i El-Kalem, 2011.

Modul:	<i>Metode istraživanja</i>
Godina:	V
Semestar:	X
Smjer:	Teološki
Sati:	2 + 1
ECTS:	5
Status:	Obavezni modul
Nastavnik:	Prof.dr. Senadin Lavić

Sadržaj modula: U modulu pod nazivom *Metode istraživanja* prezentira se metodološki okvir znanstvenog istraživanja. U tom okviru podrazumijeva se upoznavanje studenta postdiplomskog studija s mjestom, ulogom i funkcijama metodologije i metoda istraživanja u znanstvenom radu. Važnost metodologije za znanstveno-istraživački rad nije slučajna, nego je suštinski određujuća za svaki znanstveno-istraživački poduhvat koji je odgovoran i usmjeren na dostizanje validnih znanstvenih rezultata. Znanstveno istraživački rad podrazumijeva metode istraživanja, procedure, tehnike i komunikaciju unutar znanstvene zajednice (kao i znanstvene zajednice i šire društvene javnosti). Time se naglašava da je znanstveno-istraživačka djelatnost organizirana, institucionalna, timska i planska djelatnost koja od učesnika podrazumijeva poznavanje adekvatnih pravila znanstvenog djelovanja i poštivanje određenih procedura za dostizanje znanja o nekoj pojavi ili provjeru tih dostignuća.

Ciljevi modula su:

- Da studente osposobi za samostalno istraživanje na području humanističkih i društvenih nauka odnosno teologije i moderne religiologije.
- Da studente uvede u tehnike i komunikaciju unutar znanstvene zajednice radi učestvovanja u međunarodnim istraživačkim projektima.

Modul obuhvata sljedeće tematske cjeline:

- Znanost i znanstveno istraživanje pojava (predmeta) (3 časa)
- Savremeni pojam metode i metodologije kao naučne discipline (3 časa)

- Metode formalne epistemologije, jezičke analize, dijalektičke metode, hermeneutičke metode (i pragmatizacija hermeneutike), fenomenološke metode, konstruktivističke metode, opće i posebne metode (3 časa)
- Metodološki pristupi u istraživanju društvenih predmeta, ljudske kulture, duhovnih tvorevina i povijesti (3 časa)
- Istraživanje i strategija u znanosti (3 časa)
- Potvrđivanje rezultata znanstvene djelatnosti (3 časa)
- Prezentacija znanstvenih rezultata i njihovo priređivanje za javnost (3 časa)

Plan modula po sedmicama:

1. i 2. sedmica: Znanost i znanstveno istraživanje pojava (predmeta) (4 časa)

Kod studenata postdiplomskog studija treba razviti *osjećaj* odgovornosti za znanstveno-istraživački rad i za obradu predmeta određene znanosti, a to znači da je potrebno da im se pokaže važnost znanstvene djelatnosti i znanstveno-istraživačkog odnosa prema svijetu ljudskih djela (društvena i humanistička istraživanja).

3. i 4. sedmica: Savremeni pojam metode i metodologije kao naučne discipline (4 časa)

Ova nastavna jedinica treba da uvede slušaoce kursa u osnovna pitanja metode i metodologije u njihovom savremenom vidu, tj. u to kako se danas u njemačkoj i engleskoj literaturi razumijeva metoda i metodologija. Osnovno pitanje ovog predavanja glasi – šta znači primjenjivati metod u nekom istraživanju?

5. i 6. sedmica: Metode formalne epistemologije, jezičke analize, dijalektičke metode, hermeneutičke metode (i pragmatizacija hermeneutike), fenomenološke metode, konstruktivističke metode, opće i posebne metode (4 časa)

Cilj ovog predavanja je da studenti dobiju osnovne informacije o postojećim metodama unutar filozofije i humanističkih nauka. Ovo su, naravno, samo neke metode koje se pojavljuju u radu humanističkih disciplina. Cilj je predavanja da se razvije jedno potpuno shvatanje metode koje prevazilazi scijentističko svodenje metode na puki instrument koji je navodno objektivan, neutralan i nepovezan sa širom znanstvenom teorijsko-istraživačkom djelatnošću. Metoda je forma ljudske racionalnosti.

7. i 8. sedmica: Metodološki pristupi u istraživanju društvenih predmeta, ljudske kulture, duhovnih tvorevina i povijesti (4 časa)

Diferencija između kvalitativnih i kvantitativnih metodoloških pristupa u znanstvenom radu. Dualizam prirodnih i duhovnih znanosti, razumijevanje smisla ljudskog djelovanja kao kulture i povijesti.

9. i 10. sedmica: Istraživanje i strategija u znanosti (4 časa)

Potrebno je upoznati postdiplomce sa standardnim procedurama istraživanja, tj. s praviljenjem plana istraživanja po određenim fazama (faze istraživanja). Ovim predavanjem treba da se naglasi važnost pravilnog uočavanja problema koji se može istraživati i koji priziva određene metode, tehnike i koji je već po sebi dio jednog strateškog znanstvenog nacrt.

11. i 12. sedmica: Potvrđivanje rezultata znanstvene djelatnosti (2 časa)

U ovome predavanju treba da se pokaže kako znanost dolazi do rezultata u svome radu i kako se ti rezultati potvrđuju unutar znanstvene i društvene zajednice.

13. i 14. sedmica: Prezentacija znanstvenih rezultata i njihovo priređivanje za javnost (4 časa)

Znanstveno istraživanje se sprovodi da bi se rješio određeni društveni i znanstveni problem. Svaki znanstveni rezultat treba da se prezentira znanstvenoj i široj društvenoj javnosti.

15. sedmica: Rekapitulacija svih tema

Literatura

Osnovna:

- LOGIKA , proučiti neki udžbenik (npr. Gajo Petrović, *Logika*, Zagreb, jedno od brojnih izdanja)
- Filipović, Muhamed (2004): *Metodologija znanosti i znanstvenog rada*, Svjetlost, Sarajevo.
- Gadamer, Hans-Georg (2000): *Um u doba nauke*, Plato, Beograd.
- (Pročitati tekstove: *O filozofskom u naukama i naučnosti filozofije*, 7.-22.; *Hermeneutika kao praktična filozofija*, 50.-70.; *Novovjekovna nauka i njene hermeneutičke komponente*, 109.-125.; *Istoričnost i istinitost*, 224.-237.; *Evropa i ekumena*, 237.-256)
- Gadamer, Hans-Georg (1999): *Evropsko nasleđe*, Plato, Beograd.
- (Pročitati tekstove: *Evropska raznolikost – nasljeđe i budućnost*, 5.-23.; *Budućnost evropskih duhovnih nauka*, 23.41.; *Granice eksperata*, 93.-107.; *Zadatak filozofije*, 113.-118)

Dopunska:

- Burr, Vivien (2000): *An Introduction to Social Constructionism*, Routledge, London
- Dilthey, Wilhelm (1980): *Zasnivanje duhovnih nauka*, Prosveta, Beograd
- Gadamer, Hans-Georg (1988): *Istina i metoda*, Logos-Veselin Masleša, Sarajevo

Modul:	<i>Akademsko pisanje</i>
Godina studija:	V
Semestar:	X
Smjer:	Teološki
Sati:	2 + 1
ECTS:	5
Status:	Obavezni modul
Nastavnik:	Dr. Edina Vejo, vanredni profesor

Sadržaj modula:

Posredstvom sadržaja i metoda kolegija Akademsko pisanje studenti će razviti senzibilitet prema lingvističkoj razini znanstvene epistemologije, prema kojoj govor i pisana riječ uvijek trebaju izricati znanstveno artikuliranu spoznaju ukoliko ne žele ostati retoričkim govorom. Posredujući sadržaji su 'transferzalni razum' (Wofgang Welsch) kao mogućnost uključenja različitih diskursa u akademski tekst, esej kao najčešće zadavana akademska pisana forma, utemeljenja i referenciranja u akademskom tekstu. Posredujuća metoda jesu studentski uradci kolektirani u mapu kolegija.

Ciljevi modula:

- Sticanje temeljnih uvida u zakonomjernosti akademskog pisanja
- Ovladavanje kompetentnošću kreiranja projekta magistarskih teza (aspekt akademske i metodološke forme)

Oblik nastave: 2 sata predavanja, 1 sat vježbi

Obaveze studenata: Obaveze studenata korespondiraju sa definiranim načinom ocjenjivanja i rezultatima kolegija

Način ocjenjivanja i rezultati: 50% projekat magistarskih teza (pisana forma), 50% interpretacija elemenata projekta proizašlih iz ovih kolegija, te iz metodologije znanstvenih istraživanja. Za prolaznu ocjenu nužno je ispuniti sve elemente kontinuirane provjere znanja.

Plan modula po sedmicama:

1. sedmica: Lingvistička razina znanstvene epistemologije: preplitanje epistemoloških razina, povijesne, filozofske, empirijske i lingvističke
2. sedmica: Welschov koncept transferzalnog razuma: prilog postmodernom senzibilitetu u stručnom i znanstvenom pisanom tekstu, epistemološki kredibilna mogućnost u akademskom tekstu prožimanja diskursa
3. sedmica: Esej kao znanstveno-stručna forma: principi nastajanja eseja: studenti će uočiti važnost pravilnog esejskog konstruiranja shodno činjenici da esej nastoji ubijediti čitaoca u ideju baziranu na argumentima. U tu svrhu, studenti će proći kroz osnovne korake konstruiranja eseja, od faze početka pisanja (definiranja ključnih riječi, definiranja početnih pitanja i analize zadatka, konstrukcije inicijalnog plana eseja) faze istraživanja teme (istraživanje literature, autori koji se bave tom tematikom, bilježenje napomena, uklapanje postojećih istraživanja sa odabranom temom), faze organizacije ideja (plan eseja), faza pisanja eseja (skica, struktura eseja organizovana oko glavnih dijelova: uvoda, glavnog dijela i zaključka), faza referenciranja eseja (navođenje literature) i posljednja faza, redigovanja eseja (konačna evaluacija i pregled eseja). Studenti će se upoznati i sa osobenostima različitih eseja: esej expoze, esej komparacije i kontrasta, esej uzroka i posljedice, persuazivni esej, neformalni esej, esej kritičnog osvrta, istraživački (analitički) esej, literarni esej.
4. sedmica: Projekat magistarskih teza (elementi i principi izrade): studenti će se voditi po specifičnim fazama konstrukcije magistarskih teza unutar kvantitativne, kvalitativne metodologije, kao i mix metodološkog dizajna prepoznatog u okviru različitih trinagulacijskih dizajna. Od faze izbora i definiranja istraživačkih problema, značaja istraživanja, upućivanja na dosadašnja istraživanja, metodološkog kostura uokvirenog kroz ciljeve, zadatke, hipoteze, metode, tehnike i instrumente istraživanja, preko obrade i interpretacije podataka, do zaključka, literature, priloga. U okviru kvalitativnog istraživačkog dizajna studenti će se voditi kroz sljedeće faze: faza refleksije (identificiranje teme ili predmeta istraživanja, identificiranje paradigmatske perspektive), faza planiranja (odabir mjesta ili polja istraživanje, odabir istraživačke strategije, priprema istraživača, kreiranje i rafiniranje istraživačkih pitanja, pisanje prijedloga istraživanja) faza "ulaska" (izbor uzorka), faza prikupljanja produktivnih podataka, faza "povlačenja", faza pisanja istraživačkog izvještaja.
5. sedmica: Projekat magistarskih teza (elementi i principi izrade): studenti će se voditi po specifičnim fazama konstrukcije magistarskih teza unutar kvantitativne, kvalitativne metodologije, kao i mix metodološkog dizajna prepoznatog u okviru različitih trinagulacijskih dizajna. Od faze izbora i definiranja istraživačkih problema, značaja istraživanja, upućivanja na dosadašnja istraživanja, metodološkog kostura uokvirenog kroz ciljeve, zadatke, hipoteze, metode, tehnike i instrumente istraživanja, preko obrade i interpretacije podataka, do zaključka, literature, priloga. U okviru

kvalitativnog istraživačkog dizajna studenti će se voditi kroz sljedeće faze: faza refleksije (identificiranje teme ili predmeta istraživanja, identificiranje paradigmatičke perspektive), faza planiranja (odabir mjesta ili polja istraživanja, odabir istraživačke strategije, priprema istraživača, kreiranje i rafiniranje istraživačkih pitanja, pisanje prijedloga istraživanja) faza “ulaska” (izbor uzorka), faza prikupljanja produktivnih podataka, faza “povlačenja”, faza pisanja istraživačkog izvještaja.

6. sedmica: Teorijsko utemeljenje magistarskih teza: prikupljanje i obrada građe i literature koja podupire odabrani istraživački problem, različiti izvori: tiskane publikacije (knjige, stručni časopisi, priručnici, udžbenici, enciklopedije, leksikoni, rječnici); multimedijски izvori informacija i znanja (dnevna štampa, periodične publikacije, internet); tehnička i druga dokumentacija (izvještaji, analize, projekti, elaborati)
7. sedmica: Istraživačko utemeljenje magistarskih teza: uvid u meta-istraživanje, istraživanje o istraživanju, pregled literature, istraživanja i pokušaj unošenja sklada u rezultate različitih istraživanja na istu tematiku, uklapanje istraživanja u vlastiti istraživački rad, pretraživanje izvornih znanstvenih radova (metodologija meta-istraživanja)
8. sedmica: Sistemi referenciranja teksta: u svrhu osiguranja kredibilitnosti radova, studenti će se upoznati sa plagijarizmom (indirektno i direktno plagiranje) kao oblikom narušavanja autorskih prava. Postoji više sistema citiranja: numerički, abecedni, abecedno-numerički, Vancouverski. Studenti će se upoznati sa najčešćim stilovima citiranja: Vankouverski stil, Harwardski stil citiranja, MLA style, Chicago style, APA style.
9. sedmica: Sistemi referenciranja teksta: u svrhu osiguranja kredibilitnosti radova, studenti će se upoznati sa plagijarizmom (indirektno i direktno plagiranje) kao oblikom narušavanja autorskih prava. Postoji više sistema citiranja: numerički, abecedni, abecedno-numerički, Vancouverski. Studenti će se upoznati sa najčešćim stilovima citiranja: Vankouverski stil, Harwardski stil citiranja, MLA style, Chicago style, APA style.
10. sedmica: Bibliografske i eksplikativne fusnote: fusnote kao objašnjavajući elementi 'unutrašnjeg teksta', literatura i navođenje literature, navođenje bibliografije, odnos bibliografije i literature, kazalo pojmova, kazalo imena, dodaci, prilozi
11. sedmica: Načini prikazivanja istraživačkih rezultata magistarskih teza: kvantitativni i kvalitativno generirani podaci: prijenos i uređivanje rezultata iz SPSS-a u Word dokument, tabelarni prikazi (pravila izgleda), pojašnjavanje rezultata i upućivanje na tabele, dijagrami, slike i sheme, sociogrami; izvodi iz transkribiranih intervjua.
12. sedmica: Načini prikazivanja istraživačkih rezultata magistarskih teza: kvantitativni i kvalitativno generirani podaci: prijenos i uređivanje rezultata iz SPSS-a u Word dokument, tabelarni prikazi (pravila izgleda), pojašnjavanje rezultata i upućivanje na tabele, dijagrami, slike i sheme, sociogrami; izvodi iz transkribiranih intervjua.
13. sedmica: Grafički načini prikazivanja istraživačkih rezultata magistarskih teza:

- histogrami i grafikoni: prijenos i uređivanje grafičkih prikaza iz SPSS-a u Word dokument, pravila upućivanja i tumačenja grafikona i histograma
14. sedmica: Transkripti u prilogu magistarskih teza (pravila transkribiranja), detaljni transkripti sa emocionalnim naznakama, uzrečicama „aa“ „mmm“, „uh“ i sl., header intervjua, postskript
15. sedmica: Istraživačka osjetljivost prema tzv. metodološkom skoku

Literatura

Osnovna:

- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko: Naklada Slap
- Gačić, M. (2001). *Pisanje i objavljivanje znanstvenih i stručnih radova*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija

Dopunska:

- APA Citation Style: [Dostupno na: http://www.apa.org/](http://www.apa.org/). [05.06.2013]
- The learning Centre, Essay Writing: The basic, Dostupno na: <http://www.lc.unsw.edu.au>. [01.06.2013]

Modul:	<i>Kvalitativna metodologija</i>
Godina studija:	V
Semestar:	X
Smjer:	Teološki
Sati:	2 + 1
ECTS:	5
Status:	Izborni modul
Nastavnik:	Dr. Edina Vejo, vanredni profesor

Sadržaj modula:

Posredstvom planiranih sadržaja kolegija Kvalitativna metodologija studenti će se upoznati sa paradigmatško-logičkim ishodištima kvalitativne istraživačke metodologije te razviti kompetenciju kreiranja istraživanja u njenom duhu: posredstvom Grounded theory, analize sadržaja, koristeći posmatranje i intervju. Također, usvojit će spoznaju o konvergentnom odnosu između kvalitativnih i empirijskih znanstvenih metodologija kroz mix metodu, a nikako u odnosu međusobnog suprostavljanja i međusobnog isključivanja.

Ciljevi modula:

- Razumjeti relevantna konceptualna saznanja o prirodi i mogućnosti kvalitativnih istraživanja
- Usvojiti praktična znanja realizacije kvalitativnih istraživanja
- Razvijanje senzibiliteta o važnosti i učinkovitosti kreativnog konvergiranja kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih pristupa u rješavanju istraživačkih pitanja

Oblik nastave: 2 sata predavanja, 1 sat vježbi

Obaveze studenata: Obaveze studenata korespondiraju sa definiranim načinom ocjenjivanja i rezultatima kolegija

Način ocjenjivanja i rezultati: 50% vođenje mape kolegija sa sljedećim obaveznim elementima: odabrana cjelina iz uvoda u metodologiju kvalitativnih istraživanja, izrada nacrtu konkretnog istraživanja sa pojašnjenjem samplinga, transkribiranje i kodiranje jednog intervjua,

opis upotrebe jedne od istraživačkih metoda kvalitativne metodologije, prijedlog istraživanja primjerenog za korištenje mix metode (pisana forma); 50 % usmena interpretacija mape kolegija. Za prolaznu ocjenu nužno je ispuniti sve elemente kontinuirane provjere znanja.

Plan modula po sedmicama:

1. sedmica: Deskripcija paradigme u kvalitativnoj metodologiji: Studenti će dobiti uvid u Thomas Kuhново razumijevanje paradigme odnosno razvoj znanosti kroz revoluciju paradigme/pristupa suprotno dotadašnjem razmijevanju kroz tzv.kumulaciju znanja. Nacrt svakog istraživačkog problema započinje odabirom problema istraživanja i odabirom paradigme, pa s tim u vezi studenti će dobiti uvid u kvalitativnu paradigmu razumijevanu kao konstruktivistički, interpretativni i naturalistički pristup kroz pojašnjavanja filozofije postmoderne, simboličkog interakcionizma, socijalnog konstruktivizma, kritičku teoriju.
2. sedmica: Bohrov princip komplementarnosti: refleksija u istraživačkoj metodologiji: Studenti će se upoznati sa Bohrovim tumačenjem znanja kao nekoherentnog „nesjedinjivog“, pri čemu međusobno nekoherentne teorije u nekom području mogu opstajati jedne pored druge. Bohrov princip komplementarnosti reflektira se i u području znanstvene preokupiranosti društvenih znanosti. Konvergiraju znanstveni i emocionalno-religiozni princip. Isključivost, suprostavljenost, nepriznavanje, postaju privilegirani pristupi suvremene znanosti.
3. sedmica: Princip kulturalnog suglasja
4. sedmica: 'Paradigmatska debata': komparacijsko posmatranje empirijske i kvalitativne istraživačke paradigme: Studenti će se upoznati sa osnovnim razlikovnim elementima kvantitativne i kvalitativne paradigme i to kroz temeljne pretpostavke: ontološke (*Šta je stvarnost*); epistemološke (*Kakav je odnos istraživač-istraživani*); aksiološke (*Kakva je uloga vrednota*); retoričke (*Kakav je jezik istraživanja*); metodološke (*Kakav je proces istraživanja*)
5. sedmica: Nacrt istraživanja u kvalitativnoj metodologiji : Studenti će se upoznati sa osnovnim karakteristikama kvalitativnog istraživačkog nacrta koje imaju heurističku vrijednost; V. Janesickovim razumijevanjem kvalitativnog istraživačkog nacrta kroz tri faze: faza zagrijavanja, odnosno donošenje odluke o početku studije, faza potpune vježbe ili implementacije odluke i treća faza smirivanja, pri kojoj se odluke privode kraju/realiziraju. Osnovna struktura nacrta kvalitativnog istraživanja: faza refleksije; faza planiranja; faza 'ulaska', faza prikupljanja produktivnih podataka, faza 'povlačenja'.
6. sedmica: Sampling u kvalitativnoj metodologiji (ilustrativnost): Studenti će se upoznati sa osnovnim principima prigodnog i namjernog biranja uzorka i vrstama uzorka: biranje modalnih članova; biranje eksperata; hetregeno

- biranje, biranje lancem preporuka (snowball sampling). Značajnost principa 'dati varijabilnosti šansu'.
7. sedmica: Osnove Grounded theory: Studenti će se upoznati sa ranim povijesnim razvojem metode utemeljene teorije, recentnim trendovima i nacrtom metodologije utemeljene teorije.
8. sedmica: Otvoreno i aksijalno kodiranje, naznake selektivnog kodiranja: Studenti će se upoznati sa generalnom strategijom kvalitativne analize kroz analizu tri glavna kodna postupka: otvoreno ili inicijalno kodiranje (proces segmentiranja istraživanja, konceptualizacije i kategorizacije podataka); aksijalno kodiranje (agregiranje podataka u svrhu međusobnog povezivanja u kategorije i subkategorije pomoću kodne paradigme koja uključuje kauzalne uvjete, fenomen, kontekst, intervencijske uvjete, akcijsko-interakcijske strategije i konzekvencije); selektivno kodiranje (proces odabira središnje kategorije, sustavnog otrivanja supstativnih relacija između ostalih kategorija)
9. sedmica: Unutrašnja i vanjska valjanost: Studenti će se upoznati sa kriterijima za procjenu interpretativne valjanosti: dokumentiranost postupaka, argumentiranost interpretacije, sistematičnost postupaka, blizina predmeta istraživanja, komunikativna valjanost, triangulacija.
10. sedmica: Triangulacija: Studenti će se upoznati sa osnovnim postavkama triangulacije, potrebama/svrhama iz kojih se razvila te sa četiri oblika triangulacije prema Denzin (triangulacija podataka, triangulacija istraživača, triangulacija teorije, triangulacija metoda).
11. sedmica: Analiza sadržaja: Studenti će se upoznati sa razvojem analize sadržaja, glavnim ciljevima i namjeni analize sadržaja te načinu konstrukcije nacrtu analize sadržaja.
12. sedmica: Posmatranje u kvalitativnoj metodologiji (američki istraživački tok): Studenti će se osposobiti za kreiranje protokola posmatranja u ovisnosti od posmatračeve pozicije u istraživanju: 'potpuni sudionik', 'sudionik-promatrač', 'promatrač-sudionik' i 'čisti promatrač'
13. sedmica: Intervju u kvalitativnoj metodologiji (njemački istraživački tok): Studenti će se osposobiti za vođenje intervjua, snimanje intervjua i prijepis (pravila transkripcije); problemski (dubinski) intervju, narativni intervju, grupni intervju (multivju/fokus grupe).
14. sedmica: Analiza diskursa: Studenti će se upoznati sa osnovnim metodološkim tematiziranjem analize diskursa, različitim varijantama i temama u sklopu analize diskursa, kao i samoj praksi analize diskursa kroz postavljanje istraživačkih pitanja, prijepis ili transkripciju, kodiranje, analiziranje rasprave, procjenu analize rasprave i faze analize rasprave
15. sedmica: Mix metoda: ishodišta, nacrti, upute za donošenje metodoloških odluka: Studenti će se upoznati sa triangulacijskim dizajnom, kao jednim od najčešće korištenih pristupa u mix metodološkom dizajnu, te sa četiri oblika triangulacijskog dizajna: model konvergencije, model transformacije podataka, model validacije kvantitativnih podataka i multilevel model.

Literatura

Obavezna:

- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko: Naklada Slap
- Creswell, J. W. (2006). Understanding mixed methods research. In Creswell, J.W. & Plano-Clark, V. (Eds.), *Designing and Conducting Mixed Methods Research, Choosing the mix method design* (pp 1-89). Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Fajgelj, S. (2004), *Metode istraživanja ponašanja*, Beograd: Centar za primenjenu psihologiju
- Flick, U. (2009): *Qualitative Sozialforschung* 2nd ed., Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Halmi, A (2005), *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Halmi, A. (2001), *Metodologija istraživanja u socijalnom radu: kvalitativni i kvantitativni pristup*, Zagreb: Alinea.
- Jeđud, I. (2007), Alisa u zemlji čuda-kvalitativna metodologija i metoda utemeljene teorije, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, (43) 2, str.83-101. Na sajtu: <http://hrcak.srce.hr/26371>. Dostupno: 26.11.2011.
- Mayring, P. (2000): *Qualitative Inhaltsanalyse*. Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal], 1(2)
- Smit, D. K. (2005). Hermeneutika i kvalitativno istraživanje. *Pedagogija*, 60(3), 315-330. Na sajtu: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0031-38070503315S&redirect=ft>. Dostupno: 24.11.2011.

Dopunska:

- Gojkov, G. (2007). Konstruktivizam kao predznak metodoloških koncepata koji ulaze u savremenu pedagošku metodologiju - drugi deo. *Pedagogija*, 62(4), 582-596. Na sajtu: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0031-38070704582G&redirect=ft>. Dostupno: 24.11.2011.
- Gojkov, G. (2007). Konstruktivizam kao predznak metodoloških koncepata koji ulaze u savremenu pedagošku metodologiju - prvi deo. *Pedagogija*, 62(3), 385-398. Na sajtu: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0031-38070703385G&redirect=ft>. Dostupno: 24.11.2011.
- Halmi, A. i Crnoja, J. (2003), Kvalitativna istraživanja u društvenim znanostima i humanoj ekologiji, *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*. Vo.12 (3-4). Str.195-210

Modul:	<i>Metodologija empirijskih istraživanja</i>
Godina studija:	V
Semestar:	X
Smjer:	Teološki
Sati:	2 + 1
ECTS:	5
Status:	Izborni modul
Nastavnik:	Dr. Edina Vejo, vanredni profesor

Sadržaj modula:

Posredstvom planiranih sadržaja kolegija Metodologija empirijskih istraživanja studenti će steći znanja o istraživačkom projektovanju, znanja o postojanju matrice zakonomjernosti između prirode istraživačkih problema i upotrebe adekvatnih istraživačkih postupaka. Pitanja reprezentativnosti uzorka kvantitativne metodologije je jedno od ključnih odakle proizilazi važnost studenskog spoznavanja zakonitosti konstrukcije uzorka. Hipoteze kao orijentiri pri istraživanju važan su dio ovog kolegija.

Ciljevi kolegija:

- Razumjeti relevantna konceptualna saznanja o prirodi i mogućnosti kvantitativnih istraživanja
- Usvojiti praktična znanja realizacije kvantitativnih istraživanja
- Razvijanje senzibiliteta o važnosti i učinkovitosti kreativnog konvergiranja kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih pristupa u rješavanju istraživačkih pitanja

Oblik nastave: 2 sata predavanja, 1 sat vježbi

Obaveze studenata: Obaveze studenata korespondiraju sa definiranim načinom ocjenjivanja i rezultatima kolegija

Način ocjenjivanja i rezultati: 50 % studentski istraživački projekat (pisana forma); 50 % prezentiranje projekta i sintetička reprodukcija usvojenih sadržaja u okviru metodologije

empirijskih istraživanja. Za prolaznu ocjenu nužno je ispuniti sve elemente kontinuirane provjere znanja.

Plan modula po sedmicama:

1. sedmica: Deskripcija paradigme empirijske metodologije: empirizam/pozitivizam u znanosti, Weberov imperativ o vrijednosno neutralnoj poziciji u istraživanju. Posmatranje paradigme kroz ontološke, epistemološke i metodološke okvire empirizma/pozitivizma gdje stvarnost postoji i može se objasniti prirodnim zakonima (ontologija); istraživač i istraživani su nezavisni objekti (epistemologija); dok je metodologija eksperimentalna i manipulativna.
2. sedmica: Biheviorizam u društvenim i humanističkim znanostima. Studenti će se upoznati sa biheviorizmom kao strategijom u okviru koje se kombiniraju materijalističke i nominalističke solucije. U ovoj se strategiji do spoznaje dolazi samo kroz sistematsko opažanje čulnog svijeta, preko čulnog i osjetilnog iskustva, odnosno eksperimentalnim i komparativnim analizama. Za razvoj biheviorizma u društvenim znanostima najzaslužniji je pokušaj transfera prirodnoznanstvenih načela u proučavanje društvene stvarnosti.
3. sedmica: Etički kodeksi istraživanja: integritet sudionika: Studenti će se upoznati sa nekim od osnovnih moralnih odgovornosti koje istraživač mora imati: tragati za znanjem, sprovesti istraživanje na kompetentan način, izvještavati o rezultatima tačno, upravljati raspoloživim resursima pošteno, pravično priznavati, u naučnim saopćenjima, doprinos koji su učesnici učinili svojim idejama, vremenom i trudom, razmotriti društvene posljedice svakog istraživačkog poduhvata i javno govoriti o društvenim aspektima naučnog znanja i stručnosti. Posebno važan aspekt jeste moralan odnos prema ispitanicima, jer ispitanici mogu dospjeti u dvije osnovne vrste nevolja: mentalni ili emocionalni stres i obmanjivanje.
4. sedmica: Nacrt istraživanja: idejni i izvedbeni projekat istraživanja: Studenti će se upoznati sa razlikama idejnog i izvedbenog istraživačkog nacrta kroz uvide u svrhu pisanja istih, te strukturi pisanja nacrta.
5. sedmica: Deskriptivni, korelacijski i eksperimentalni tip istraživanja: Studenti će se upoznati sa osnovnim karakteristikama deskriptivnog istraživanja, načinom kreiranja ciljeva i zadataka u sklopu istog; zatim sa postulatima korelativnog istraživanja sa naglaskom da isto implicira samo vezu među varijablama ali ne i uzročno-posljedičnu vezu kakvu je moguće ustanoviti putem eksperimentalnog istraživanja.
6. sedmica: Zavisne i nezavisne varijable: operacionalizacija varijabli na razini indikatora: Studenti će se osposobiti za prepoznavanje odnosa zavisne i nezavisne varijable, kao i tzv. medijatorskih varijabli. Za valjano definiranje zadataka istraživanja izvedenih iz cilja istraživanja, studenti će se osposobiti za proces prevođenja varijabli u indikatore (operacionalizacija).

- 7. sedmica:** Nacrti eksperimentalnih istraživanja: Studenti će se upoznati sa eksperimentalnim istraživanjem koje omogućava uvid u uzročno-posljedične veze varijabli, sa osnovnim eksperimentalnim nacrtom: eksperimentalna i kontrolna grupa, smisao kontrolne grupe i pretesta, kontrola varijanse kao opći istraživački zadatak, kontrola neželjene sistematske varijanse. Studenti će se također upoznati i sa osnovnim eksperimentalni nacrtima: nacrt bez pretesta, hibridni nacrti, nacrt sa randomiziranim blokovima, nacrt analize kovarijanse, složeni eksperimentalni nacrti, nacrti sa ponovljenim mjerenjima te sa osnovnim postavkama kvazi-eksperimentalnog istraživanja.
- 8. sedmica:** Artikulacija istraživačkih problema kroz pitanja: Studenti će se upoznati sa glavnim metodološkim kretanjima postavljenim u okviru istraživačkih pitanja koji će voditi studiju, te sa glavnim izazovima pri izboru i definiranju problema istraživanja kao što je tzv.'sljepilo za probleme' koje je karakteristično za mlade istraživače
- 9. sedmica:** Cilj i zadaci istraživanja kroz istraživačke hipoteze: Studenti će se osposobiti za izvođenje cilja istraživanja iz definiranog problema istraživanja, te operacionalizacije cilja na zadatke. Zatim će se osposobiti za hipotetiziranje postavljenih ciljeva/zadataka kroz nulte i alternativne (usmjerene i neusmjerene) hipoteze. Uvid u osnovne statističe postupke korištene za odbacivanje/potvrđivanje nulte i alternativne hipoteze.
- 10.sedmica:** Uzorak u kvantitativnom istraživanju (reprezentativnost): Studenti će se upoznati sa osnovnim osigurateljem objektivnosti kvantitativnog istraživanja koji se sastoji u reprezentativnosti biranja uzorka istraživanja iz definirane populacije (tzv.istraživanja na konačnoj i beskonačnoj populaciji). Osnovni kriteriji reprezentativnosti uzorka: princip slučajnog izbora (prosto slučajno biranje, stratificirani slučajni uzorak, sistemski slučajni uzorak, klaster uzorak) i veličina uzorka (sa povećanjem uzorka povećanje reprezentativnosti)
- 11.sedmica:** Metode, tehnike i instrumenti istraživanja: Studenti će se upoznati sa razlikama između metoda, kao načina na koji se 'prilazi' skupljenim podacima, odnosno načina mišljenja o problemu istraživanja, način sistematskog postupanja u rješavanju problema (deskriptivna metoda, korelativna metoda, povijesna metoda, uzročno-komparativna i eksperimentalna metoda), tehnikama kao činjenicama putem kojih istraživač osigurava pretpostavke da primjenom metoda znanstvenog istraživanja može problem uspješno riješiti (anketiranje, skaliranje, testiranje, procjenjivanje/prosuđivanje) i instrumentima kao alatom za prikupljanje podataka (anketni upitnici, skale stavova, check-liste, testovi, skale procjene/rangova). Poseban osvrt će se posvetiti važnosti korištenja standardiziranih i valjanih instrumenata sa dokazanom validnosti u prethodnim istraživanjima. Studenti će se upoznati i sa pravilima i načinima konstrukcije upitnika, fazama izrade, kao i provjeri faktorskom analizom postavljenih itema.
- 12.sedmica:** Metode, tehnike i instrumenti istraživanja Studenti će se upoznati sa razlikama između metoda, kao načina na koji se 'prilazi' skupljenim

podacima, odnosno načina mišljenja o problemu istraživanja, način sistematskog postupanja u rješavanju problema (deskriptivna metoda, korelativna metoda, povijesna metoda, uzročno-komparativna i eksperimentalna metoda), tehnikama kao činjenicama putem kojih istraživač osigurava pretpostavke da primjenom metoda znanstvenog istraživanja može problem uspješno riješiti (anketiranje, skaliranje, testiranje, procjenjivanje/prosuđivanje) i instrumentima kao alatom za prikupljanje podataka (anketni upitnici, skale stavova, check-liste, testovi, skale procjene/rangova). Poseban osvrt će se posvetiti važnosti korištenja standardiziranih i valjanih instrumenata sa dokazanom validnosti u prethodnim istraživanjima. Studenti će se upoznati i sa pravilima i načinima konstrukcije upitnika, fazama izrade, kao i provjeri faktorskom analizom postavljenih itema.

- 13.sedmica: Sarvey metod: Studenti će se upoznati sa osnovnim postavkama neeksperimentalnog istraživanja, vrstama sarvey metoda i mogućnostima računarski podržanog anketiranja.
- 14.sedmica: Psihometrijske karakteristike instrumenata: Studenti će se upoznati sa tri glavna tipa valjanosti mjerenja: sadržinska valjanost (pojavna i prividna valjanost), kriterijumska valjanost (svojstvo mjernog instrumenta da zamijeni neku drugu aktivnost, ponašanje ili proceduru) i konstruktivna valjanost (šta mjeri mjerni instrument).
- 15.sedmica: Obrada i interpretacija istraživačkih rezultata: Uvidi u osnovne statističke metode obrade podataka: deskriptivna statistika (mjere centralne tendencije, mjere raspršenja oko centralne tendencije, koeficijenti korelacije, određivanje postotaka i relativnih brojeva) i inferencijalne statistike (testiranje hipoteza pomoću analize varijance, t-testa i faktorske analize) i to sve putem mogućnosti za primjenu istih u okviru SPSS programa. Studenti će se također upoznati sa nekim od najčešćih grešaka pri interpretaciji rezultata: subjektivnost, prebrzo uopćavanje, zaključivanje u krugu, skok u zaključivanju, zaobilaženje prijeporne tačke i sl.

Literatura

Obavezna:

- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko: Naklada Slap
- Halmi, A. (2001), *Metodologija istraživanja u socijalnom radu: kvalitativni i kvantitativni pristup*, Zagreb: Alinea.
- Mužić, V. (1999): *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
- Vujević, M. (2002). *Uvođenje u znanstveni rad – u području društvenih znanosti*. Zagreb: Školska knjiga

Dopunska:

- Fajgelj, S. (2004), *Metode istraživanja ponašanja*, Beograd: Centar za primenjenu psihologiju
- Turjačanin, V. i Čekrlija, Đ. (2006), *Osnovne statističke metode i tehnike u SPSS-u: primjena SPSS-a u društvenim znanostima*, Banja Luka: Centar za kulturni i socijalni popravak.

Modul:	<i>Akcijsko istraživanje</i>
Godina studija:	V
Semestar:	X
Smjer:	Teološki
Sati:	2 + 1
ECTS:	5
Status:	Izborni modul
Nastavnik:	Dr. Edina Vejo, vanredni profesor

Sadržaj modula:

Krećući se kroz sadržaj kolegija Akcijsko istraživanje studenti će steći stručno-istraživačku kompetenciju razvijanja, vrlo utemeljenog, osobnog pokušaja razumijevanja, poboljšanja i reformiranja nastavne prakse. Uvidi u kolegij slijede izvjesnu teorijsko-praktičnu vertikalu od pojmovnog i konceptualnog definiranja akcijskog istraživanja do realizacije projekta akcijskog istraživanja, a posredstvom usvajanja znanja o akcijskom istraživačkom nacrtu ili tzv. Levinovoj 'spiralni ciklusa', znanja o metodama akcijskog istraživanja, sa naglaskom na analizi sadržaja i studiji slučaja, znanja o evaluacijskim tehnikama.

Ciljevi modula:

- Sticanje znanja iz područja teorije i prakse akcijskog istraživanja
- Opskrbljivanje studenata stručno-istraživačkim prilogom profesionalnom razvoju

Oblik nastave: 2 sata predavanja, 1 sat vježbi

Obaveze studenata: Obaveze studenata korespondiraju sa definiranim načinom ocjenjivanja i rezultatima kolegija

Način ocjenjivanja i rezultati: 50 % izrada projekta, realizacija i evaluacija akcijskog istraživanja (pisana forma); 50 % prezentiranje projekta i prakse konkretnog akcijskog istraživanja i sintetička reprodukcija sadržaja u okviru kolegija. Za prolaznu ocjenu nužno je ispuniti sve elemente kontinuirane provjere znanja.

Plan modula po sedmicama:

1. sedmica: Filozofska pozadina akcijskih istraživanja: Frankfurtska filozofska škola, ideja emancipacije, Horkheimerov metod 'objektivnog razumijevanja smisla.'
2. sedmica: Lepeza naziva i značenja akcijskog istraživanja: Studenti će se upoznati sa osnovnim terminima u okviru akcijskog istraživanja gdje će se posebno naglasiti veliki djelokrug primjene akcijskog istraživanja, načela i obilježja akcijskog istraživanja, akcijskim istraživanjima kao kritičkoj praksi.
3. sedmica: Nacrt akcijskog istraživanja: logička i praktična osnova 'spirale ciklusa': Studenti će se upoznati sa Lewinovim cikličkim modelom identifikacije i definicije problema, terapijske akcije i evaluacije kroz sedam osnovnih faza: prva faza se odnosi na identifikaciju, formulaciju i evaluaciju problema, zatim se u drugoj fazi prikupljaju podaci i činjenice da bi se dobio potpuni opis situacije/događaja, treća faza se karakteriše pregledom literature zbog spoznaje o postojanju sličnih problema u komparativnim studijama, četvrta faza kroz 'brainstorming' vodi ka konstruiranju nekih od hipoteza, u petoj se donose odluke o istraživačkim postupcima i metodama koje će se koristiti, šesta predstavlja implementaciju akcijskog plana dok sedma faza uključuje interpretaciju i sumativnu evaluaciju cjelokupnog akcijskog projekta.
4. sedmica: Posmatranje unutar akcijskog istraživanja
5. sedmica: Refleksija unutar akcijskog istraživanja: Studenti će steći uvid u važnost refleksivnosti u akcijskim istraživanjima u okviru kojih su istraživači i sudionici i praktičari, oni su dio društvenog svijeta koji proučavaju. Kakve učinke sudionici-praktičari imaju na proces istraživanja, kako se njihove vrijednosti, stavovi, osjećanja percepcije, mišljenje odražavaju u istraživačkoj praksi (potreba kritičke strogosti).
6. sedmica: Planiranje unutar akcijskog istraživanja: spoznaja da akcijsko istraživanje započinje općenitom idejom, a podaci se prikupljaju u sadašnjoj situaciji, te uspješan rezultat ove faze je izrada plana djelovanja.
7. sedmica: Akcija/djelovanje unutar akcijskog istraživanja uz konstantno praćenje i evaluiranje učinaka djelovanja
8. sedmica: Evaluacija unutar akcijskog istraživanja: početak nove 'spirale ciklusa': tumačenje podataka, donošenje zaključaka i opća evaluacija postupaka.
9. sedmica: Vrste projekata akcijskog istraživanja: deskriptivni, kvazieksperimentalni projekt, studija slučaja
10. sedmica: Posmatranje u akcijskim istraživanjima (američka istraživačka praksa): Studenti će se osposobiti za kreiranje protokola posmatranja u ovisnosti od posmatračeve pozicije u istraživanju: 'potpuni sudionik', 'sudionik-promatrač', 'promatrač-sudionik' i 'čisti promatrač'.
11. sedmica: Intervju u akcijskim istraživanjima (njemačka istraživačka praksa): Studenti će se osposobiti za vođenje intervjua, snimanje intervjua i prijepis

- (pravila transkripcije); problemski (dubinski) intervju, narativni intervju, grupni intervju (multivju/fokus grupe).
- 12.sedmica: Analiza sadržaja: Studenti će se upoznati sa razvojem analize sadržaja, glavnim ciljevima i namjeni analize sadržaja te načinu konstrukcije nacrtu analize sadržaja.
- 13.sedmica: Studija slučaja: Studenti će se upoznati sa osnovnim ciljevima studije slučaja, tipovima studije slučaja (povijesne studije slučaja, opservacijske studije slučaja, narativne studije slučaja, situaciona analiza, kliničke studije slučaja, višestruke studije slučaja). Također, studenti će se voditi kroz planiranje za izradu nacrtu studije slučaja.
- 14.sedmica: Pisanje izvještaja akcijskih istraživanja
- 15.sedmica: Publiciranje/animiranje na temelju rezultata

Literatura

Obavezna:

- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko: Naklada Slap
- Flick, U. (2009): *Qualitative Sozialforschung* 2nd ed., Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Halmi, A (2005), *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Mayring, P. (2000): *Qualitative Inhaltsanalyse*. Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal], 1(2)

Dopunska:

- Agencija za odgoj i obrazovanje (2011). Akcijsko istraživanje i profesionalni razvoj učitelja i nastavnika. Zagreb, Teovizija d.o.o. Dostupno na: www.coe.int/t/dg4/.../CoE%202010%200517-0520%20Croatia.pdf [stanje: 10.02.2013].
- Bognar, Branko (2009). Učitelji i učenici- akcijski istraživači. U: *Skola danas za budućnost. Poruke XV. križevačkih pedagoških dana*. (str. 195-204)